

Vrijwilligerswerk: cijfers, omgeving en SWOT-analyse

Horizontaal Overleg Vrijwilligerswerk

Inhoud

Vooraf	3
Vrijwilligers en vrijwilligerswerk.....	4
Vrijwillige inzet en vrijwilligerswerk.....	4
De ene vrijwilliger is de andere niet. Over types vrijwilligers.....	8
Over soorten engagement.....	9
Types van organisaties.....	9
Motieven van vrijwilligers	10
Over de functies van vrijwilligerswerk	10
Vrijwilligers(werk) in beeld	12
Sectorale bronnen & cijfers	12
Algemene (survey)cijfers	15
Een stukje geschiedenis.....	23
De Vlaamse context	23
Beleid in Vlaanderen.....	24
Vlaanderen in verhouding tot Europese, nationaal en lokale beleid	24
Internationaal	24
Federale overheid.....	26
Lokale en provinciale overheden	26
Wettelijk kader	28
Federaal	28
Vlaanderen.....	28
Ondersteuning voor vrijwilligers(werk).....	30
Informatie over regelgeving.....	30
Vorming, opleiding en praktijkontwikkeling	30
Uitwisseling, intervisie, studiedagen.....	31
Tendensen in het vrijwilligerswerk	32
Maatschappelijke tendensen.....	32
Verhoogde aandacht	32
Verhoogde druk.....	32
Demografie	32
Technologische ontwikkelingen.....	34
Instrumentalisering.....	34
Zoveel (burger)initiatief	35
Bestuurlijke ontwikkelingen.....	35
Trends bij organisaties	35

Professionalisering en competentiedenken.....	35
Hybridisering van organisaties.....	36
Druk, druk, druk.....	36
Trends bij vrijwilligers.....	36
Een SWOT analyse en de uitdagingen bepaald.....	38
SWOT.....	38
De uitdagingen.....	42

Vooraf

De Vlaamse Regering werkt voor het vrijwilligerswerk in Vlaanderen een gecoördineerd beleid uit dat uitgaat van een visie. Deze visie is gebaseerd op een brede beschrijving van een stand van zaken van het vrijwilligerswerk vandaag in Vlaanderen. In deze beschrijving vindt de lezer een definiëring van wat beschouwd wordt als vrijwilligerswerk en wat niet, een omgevingsanalyse met een overzicht van cijfers over vrijwilligerswerk in Vlaanderen, de historiek van het beleid voor vrijwilligerswerk, het regelgevend kader en diverse ondersteuningsinitiatieven in verschillende sectoren in Vlaanderen en de belangrijkste tendensen met een impact op vrijwilligerswerk. Het eind van deze omgevingsanalyse bevat nog een korte sterkte-zwakteanalyse van de situatie vandaag in Vlaanderen.

Vanuit deze gegevens, informatie en analyses worden de uitdagingen waar Vlaanderen voor staat gedestilleerd en de visie van de Vlaamse overheid geformuleerd.

Dit document kwam tot stand door overleg binnen het Horizontaal Overleg Vrijwilligersbeleid en informeel en formeel contact met stakeholders uit verschillende sectoren. Voor het cijfermateriaal werd beroep gedaan op de Studiedienst van de Vlaamse Regering en het onderzoek van de Koning Boudewijnstichting. Veel van dit materiaal werd verzameld en aangeleverd door het Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk. Door de samenwerking met De Verenigde Verenigingen werden ook de belangrijkste aandachtspunten en opmerkingen van het middenveld in Vlaanderen meegenomen.

Vrijwilligers en vrijwilligerswerk

Vrijwillige inzet en vrijwilligerswerk

Bij een 'vrijwilliger' of 'vrijwilligerswerk' heeft iedereen wel een mentaal beeld van wat dat betekent. Intuïtief zal iedereen al snel uitkomen bij onbaatzuchtige inzet voor een of ander maatschappelijk doel. Onbaatzuchtig betekent hier dat men er geen rechtstreekse voordelen wil uithalen. Vrijwilligerswerk als containerbegrip omvat erg veel en is erg vaag, maar over het algemeen gaan we er met z'n allen vanuit dat het onbaatzuchtig, altruïstisch, goed voor de samenleving, zelf gekozen e.d. is.

Hoewel die veronderstelling enigszins klopt, maar ietwat te idealistisch is, dienen we voor ogen te houden dat er ook andere dimensies aan vrijwilligerswerk zijn. Vrijwilligen enkel en alleen voor de ander, is veeleer een oudere opvatting. Er wordt al langer geaccepteerd en erkend dat een vrijwilliger zich niet enkel voor een ander inzet, maar er op de ene of de andere manier er zelf iets wil uithalen: louter de voldoening of om pragmatische redenen. Iemand kan bijvoorbeeld vrijwilligerswerk doen om zelf iets bij te leren of zijn of haar CV te verrijken, om eenzaamheid te doorbreken, om onderbelichte talenten te kunnen uiten, etc. Met andere woorden er zijn tal van redenen en motivaties waarom mensen vrijwilligen, die op een breed continuüm tussen altruïsme aan de ene kant en egoïsme aan de andere kant gezet kunnen worden.

Historisch gezien kan gesteld worden dat de traditie vrijwilligerswerk zich in ons land vooral vanuit religieuze organisaties en de zorg voor de armen ontwikkelde: mensen die parochiaal actief waren, zetten zich in voor de minder begunstigden van het dorp, de gemeente of de stad. Dit kan beschouwd worden als onbaatzuchtige inzet, hoewel het ook gezien kan worden als 'het verdienen van de hemel op aarde' en er dus ook een motivator is die een persoon aanzet om tot actie over te gaan. Daarnaast is er ook na de eerste WO –niet persé vanuit religieuze overwegingen – een grote drang ontstaan om zich te verenigen rond allerlei thema's. Zo is het geen toeval dat de Wet betreffende de Vrijheid van Vereniging én de vzw-wetgeving dateert van 1921.

Het begrip 'vrijwillig' is ruim: denk maar aan de vrijwillige brandweer die vooral als 'vrijwillig' wordt beschouwd omdat het gaat om mensen die deze activiteit uitvoeren naast of buiten hun professionele activiteit. De vrijwillige brandweer rekenen we in het algemeen niet tot het 'vrijwilligerswerk'. Hetzelfde geldt voor de vrijwilligers voor medische proeven. De vrijwilligheid staat hier in relatie tot het feit dat iemand kiest deel te nemen aan medische onderzoeken, en daar meestal een vergoeding voor krijgt die meer inhoudt dan een onkostenvergoeding. Dit soort 'vrijwilligheid' duiden we doorgaans evenmin aan als vrijwilligerswerk.

De Federale overheid hanteert sinds de ontwikkeling van de Vrijwilligerswet in 2005 een duidelijke definitie op het vrijwilligerswerk, waarin volgende basiscomponenten zitten:

- ✓ een activiteit
- ✓ uitgevoerd door een natuurlijk persoon
- ✓ op basis van de eigen, vrije wil
- ✓ ten behoeve van anderen of van de samenleving
- ✓ in min of meer georganiseerd verband¹
- ✓ op voorwaarde dat dit georganiseerd verband geen winstoogmerk heeft.

¹ Het 'georganiseerde verband' slaat op het feit dat het vrijwilligerswerk moet georganiseerd worden door een vereniging of organisatie die geen winstoogmerk heeft. Het 'min of meer' slaat op het feit dat dergelijke verenigingen of organisaties ook feitelijke verenigingen kunnen zijn.

Deze Belgische definitie is vergelijkbaar met Europese en internationale definities op vrijwilligerswerk. Het grote verschil in de definiëring zit in de link met het georganiseerd verband. In België hanteren we een vrij enge interpretatie, waardoor allerlei andere soorten van vrijwillig engagement buiten de scope vallen, terwijl in een aantal van de ons omringende Europese landen en binnen de internationale gemeenschap eerder uitgegaan wordt van een ruimere definitie².

Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het 'vrijwilligerswerk' en 'vrijwillige inzet' die vanzelfsprekend een gemeenschappelijke stam hebben, maar ook wezenlijke verschillen. Vrijwillige inzet bestaat dan uit alle activiteiten die mensen doen voor een ander (onbezoldigd en om te helpen, een dienst te verlenen ...), zoals vriendendienst, mantelzorg, burenhulp, ... Onbaatzuchtige vrijwillige activiteiten die uitgesloten worden door de definitie van de Vrijwilligerswet, benoemen we als 'de vrijwillige inzet' en niet als vrijwilligerswerk, zonder een oordeel uit te spreken over de waarde ervan.

We vertrekken hier vanuit het vrijwilligerswerk dat getypeerd wordt door de inzet van mensen via of vanuit organisaties, verenigingen, lokale besturen. Met andere woorden, in onze definitie zijn de voorwaarden om over vrijwilligerswerk te praten, duidelijker afgebakend en zelfs wettelijk vastgelegd.

Om duidelijk te zijn over deze betekenissen en dimensies worden in wat volgt een aantal begrippen afgebakend en gedefinieerd.

Vrijwilligerswerk: We verstaan onder vrijwilligerswerk een activiteit, uitgevoerd door een natuurlijk persoon, op basis van de eigen, vrije wil, ten behoeve van anderen of van de samenleving, in een min of meer georganiseerd verband en op voorwaarde dat dit georganiseerd verband geen winstoogmerk heeft.³

Vrijwillige inzet: maatschappelijke inzet van mensen op vrijwillige basis. Dit kan de vorm aannemen van vrijwilligerswerk zoals hierboven beschreven, maar kan ook individueel en rechtstreeks ten behoeve van anderen zijn en dus in niet-georganiseerd verband. We spreken in dat laatste geval niet van vrijwilligerswerk. Het onderscheid wordt som ook gedefinieerd met de termen 'indirect', 'onrechtstreeks' of 'georganiseerd' vrijwilligerswerk (georganiseerd door een vereniging of een organisatie) en 'direct', 'rechtstreeks' of 'niet-georganiseerd' vrijwilligerswerk (rechtstreeks ten behoeve van een andere of een maatschappelijk doel, zonder tussenkomst van een organisatie).

Informele zorg: Informele zorg omvat zowel de zelfzorg, de mantelzorg als de zorg verleend door vrijwilligers. Iedereen die op regelmatige basis en als niet-professionele zorg- of hulpverlener zorg biedt aan een zorgbehoevende, aan informele zorg doet. Informele zorg kan door vrijwilligers geboden worden en dus vrijwilligerswerk zijn, maar kan ook de vorm aannemen van mantelzorg en dan wordt het niet beschouwd als vrijwilligerswerk omwille van het ontbreken van het georganiseerd verband, zie ook 'mantelzorg'.

² Dit verschil heeft te maken met cultuur en traditie. België leunt hierin eerder aan bij landen als Frankrijk, Luxemburg, Italië en Duitsland, waar de bredere definitie gangbaar is in de Scandinavische landen, het Verenigd Koninkrijk en Nederland.

³ Definitie gebaseerd op de criteria uit de Vrijwilligerswet (2005).

Mantelzorg: een mantelzorger is de natuurlijke persoon die vanuit een sociale en emotionele band één of meer personen met verminderd zelfzorgvermogen, niet beroepshalve maar meer dan occasioneel, helpt en ondersteunt in het dagelijkse leven⁴. Mantelzorg gebeurt niet in een georganiseerd verband en wordt hier daarom niet als vrijwilligerswerk beschouwd, zie 'vrijwillige inzet'.

Burgerinitiatief: een burgerinitiatief is een initiatief dat door een burger of groep van burgers wordt genomen om een probleem, thema of voorstel op de politieke agenda te zetten (lokaal, Vlaams, federaal, Europees), met als doel een oplossing of antwoord van de overheid op de situatie te bieden. Enkele bekende voorbeelden van burgerinitiatieven zijn de G1000, Ringland en stRaten generaal. Burgers nemen soms het initiatief om op een informele manier een bepaalde dienstverlening uit te bouwen, ook dat kan benoemd worden met de term 'burgerinitiatief'. Niet elke deelname aan een burgerinitiatief is vrijwilligerswerk: enkel indien er rond een burgerinitiatief een organisatie ontstaat, zoals een feitelijke vereniging of een vzw, kan er sprake zijn van vrijwilligerswerk.

Vermaatschappelijking van de zorg: is verschuiving binnen de zorg waarbij ernaar gestreefd wordt om mensen met beperkingen (van lichamelijke, verstandelijke of psychische aard), chronisch zieken, kwetsbare ouderen, jongeren met gedrags- en emotionele problemen, mensen die in armoede leven, ... met al hun mogelijkheden en kwetsbaarheden een eigen zinvolle plek in de samenleving te laten innemen, hen daarbij waar nodig te ondersteunen en de zorg zoveel mogelijk geïntegreerd in de gemeenschap te laten verlopen. Begrippen die hierbij een rol spelen zijn onder meer desinstitutionalisering, community care, empowerment, kracht- en contextgericht werken, vraagsturing en respijtzorg.⁵ Zie ook 'mantelzorg' en 'informele zorg'. Ook hier weer is het onderscheidend criterium om van vrijwilligerswerk te kunnen spreken het al dan niet georganiseerde verband.

Vriendendienst: een vriendendienst ontstaat vaak uit een spontane reflex van mensen om personen die tot de vrienden- of kennissenkring behoren, op de ene of de manier te helpen, zonder daar meteen iets voor terug te verwachten. We spreken niet over vrijwilligerswerk.

Arbeidszorg: biedt arbeid op maat aan personen die niet, nog niet of niet meer terechtkunnen in het reguliere of beschutte tewerkstellingscircuit. Arbeidszorg bevindt zich op het continuüm tussen zorg en arbeid, waarbij de nadruk kan overhellen naar één van beide naargelang de vraag en de mogelijkheden van de arbeidszorgmedewerker. Het gaat om vrijwillig onbetaald werk onder begeleiding. Doelgroepmedewerkers worden tewerkgesteld voor onbepaalde duur, met behoud van een uitkering en zonder arbeidscontract⁶. Arbeidszorg is geen vrijwilligerswerk.

⁴ Definitie volgens het Vlaams Woonzorgdecreet van 13 maart 2009, overgenomen in het ontwerp van het Vlaams Mantelzorgplan 2016-2020 zoals principieel goedgekeurd door de Vlaamse regering op 1 juli 2016.

⁵ Definitie volgens de SAR WGG, 'Visienota, nieuw professionalisme in de zorg en ondersteuning als opgave voor de toekomst' (2015).

⁶ Zie <http://www.socialeconomie.be/arbeidszorg>.

Zelfhulp: een zelfhulpgroep verenigt mensen met een gemeenschappelijk probleem of in een zelfde situatie om samen beter te worden of vooruitgang te boeken m.b.t. een afgebakend onderwerp of probleem. Hoewel zelfhulp op zich geen vrijwilligerswerk is, het is immers niet ten behoeve van anderen of de samenleving, maar ten behoeve van zichzelf, kan een organisatie die zelfhulp organiseert (zelfhulpgroep) wel activiteiten ontwikkelen die wel vrijwilligerswerk zijn (animatie, bar, activiteiten, ...).

(Maatschappelijke) stage: een stage impliceert dat mensen in een beroepspraktijk aan ervaringsleren doen. Het gaat om het geheel aan geïndividualiseerde begeleidingssituaties en zelfstandige leersituaties tijdens een periode van ervaringsleren in de beroepspraktijk, waarbij de student zich inschakelt in de dagelijkse activiteiten van de stageplaats, via een erkende opleidingsinstelling. De maatschappelijke of sociale stage is een variëteit in die zin dat leerlingen of studenten worden aangezet een periode mee te draaien in een organisatie met maatschappelijk oogmerk en zonder winstoogmerk, o.a. in functie van een bredere bewustwording.

Werknemersvrijwilligerswerk: de werkgever biedt de werknemer(s) de mogelijkheid om zich tijdens de werkuren in te zetten voor een maatschappelijk doel, vaak gefaciliteerd door middel van een organisatie die het contact tussen de vrijwilligersorganisatie en de werkgever verzorgt. In dit geval is het moeilijk te spreken over vrijwilligerswerk. De activiteit gebeurt immers tijdens de betaalde werktijd en het is ook onduidelijk welke organisatie de activiteit inricht: de werkgever, de faciliterende organisatie of de vrijwilligersorganisatie zelf.

Gemeenschapsdienst: vorm van inzet in ruil voor een uitkering (leefloon) die ook gezien kan worden als een opstap naar regulier werk. Het gaat niet om vrijwilligerswerk, o.m. omwille van het verplichtend karakter.

Samenlevingsdienst: een vorm van maatschappelijke inzet, gericht op jongeren in een programma van bijvoorbeeld 6 maanden om zich voltijds te engageren om maatschappelijke projecten uit te voeren. Dit kan zowel een verplichtend karakter hebben als vrijwillig zijn, maar het is geen vrijwilligerswerk. Tegenover een samenlevingsdienst kan bijvoorbeeld een vergoeding staan of er kunnen voorwaarden en voordelen aan gekoppeld worden. De samenlevingsdienst beoogt persoonlijke ontwikkeling en is vaak gezien als een opstap naar regulier werk. Een andere term hiervoor is 'burgerdienst'.

Internationaal Vrijwilligerswerk: een activiteit waarbij een persoon zich op vrijwillige basis engageert voor een organisatie, activiteit of initiatief in het buitenland. Het internationaal vrijwilligerswerk kan op verschillende manieren georganiseerd worden:

- ✓ via een Belgische organisatie die activiteiten organiseert in het buitenland. Vaak gaat het om begeleiden van vakantie- sport of - bouwkampen of om mensen met een beperking te assisteren tijdens een vakantie elders. Deze vorm van vrijwilligerswerk valt onder de federale Vrijwilligerswet.
- ✓ via een uitwisselingsprogramma, vaak in het kader van het Europese Erasmus+ programma (EVS en ESC), waarbij Belgische jongeren naar het buitenland gezonden kunnen worden om te vrijwilligen of Belgische organisaties jongeren uit het buitenland kunnen ontvangen. Voor Vlaanderen wordt dit EVS programma beheerd vanuit JINT.
- ✓ via internationale instellingen, zoals bijvoorbeeld via het United Nations Volunteer programme.

- ✓ Er zou een stijgende trend zijn inzake het 'voluntourism'. Dit houdt een aanbod in, vaak van commerciële organisaties, waarbij mensen naar exotische oorden kunnen reizen om zich daar in te zetten voor goede doelen. Voor deelname aan dergelijke programma's moeten de deelnemers vaak betalen. Het gaat hier om een commercieel aanbod en dit valt uiteraard niet onder vrijwilligerswerk zoals bedoeld met de Vrijwilligerswet.

Vrijtijdswork: dit gaat om een vorm van activiteit die zich situeert in de vrije tijd van mensen (buiten de arbeidstijd) maar waartegenover wel een prestatievergoeding staat. Vrijtijdswork wordt ook aangeduid met de term semi-agorale arbeid en heeft tot doel de grijze zone in te vullen tussen regulier georganiseerde arbeid en andere vormen van werk die geen reguliere arbeid zijn, maar waarvoor wel een vorm van prestatievergoeding wordt verwacht. De Vlaamse Regering ontwikkelde dit statuut en deed een voorstel aan de federale overheid om dit te realiseren in de sportsector⁷. Ook andere sectoren zijn vragende partij om dit in te voeren⁸.

Werkstraf: Dit is een vorm van inzet waarbij gratis prestaties geleverd worden, om een andere bestraffing te voorkomen (boete of gevangenisstraf die ongewenste neveneffecten kan inhouden). Via een werkstraf krijgt de justitiabele de kans om zijn verantwoordelijkheid op te nemen voor zijn daden door een symbolische tegenprestatie te leveren in, door en voor de gemeenschap. Het werk dat de justitiabele uitvoert, voert hij uit ten bate van de gemeenschap én wordt tevens uitgevoerd binnen organisaties die sociale belangen voor de gemeenschap nastreven. Deze vorm van verplichte gratis inzet is uiteraard geen vrijwilligerswerk.

Vrijwillige brandweer: Systeem dat opgezet is in het kader van de Civiele bescherming waarbij mensen in een systeem van vrijwilligheid als brandweerman aan de slag kunnen. Het gaat evenwel niet om vrijwilligerswerk in de zin van de Vrijwilligerswet, maar om een aparte regeling (Wet op de Civiele Veiligheid, verder gespecificeerd in een aantal koninklijke besluiten). Binnen deze regeling bestaat ook het systeem van de Vrijwillige Ambulanciers.

Zoals blijkt uit bovenstaande termen worden de term 'vrijwillig' en 'vrijwilligerswerk' voor veel verschillende zaken gebruikt waarbij het niet altijd over vrijwilligerswerk gaat zoals bedoeld in de Vrijwilligerswet. Vooral de verwarring met termen als gemeenschapsdienst, (maatschappelijke) stage, samenlevingsdienst e.d. zetten druk op vrijwilligerswerk. Aangezien er aan bepaalde van de opgesomde termen verplichtende voorwaarden, prestatievergoedingen of commerciële doelstellingen verbonden zijn is het belangrijk om de term vrijwilligerswerk zuiver te houden en het onderscheid met andere initiatieven scherp te stellen. Dit met het oog op duidelijkheid voor de deelnemers aan deze programma's op vlak van bescherming, rechtszekerheid en andere rechten en plichten die ermee gepaard gaan.

De ene vrijwilliger is de andere niet. Over types vrijwilligers.

De Vrijwilligerswet bepaalt dus wat we als vrijwilligerswerk en wie we als vrijwilliger beschouwen. Dit neemt niet weg dat er verschillende soorten vrijwilligers en vrijwilligerswerk bestaan:

- ✓ **Uitvoerende vrijwilligers:** het zijn de mensen die hand- en spandiensten verlenen, taken opnemen om een activiteit naar best vermogen uit te voeren en te doen slagen.

⁷ Zie <https://www.vlaanderen.be/nl/nbwa-news-message-document/document/09013557801c6d1b>.

⁸ Zie <https://cjsm.be/sarc/AR/adviezen/20170330%20advies%20visienota%20vrijtijdswork.pdf>.

- ✓ **Technische vrijwilligers:** dat zijn mensen die over een specifieke achtergrond, ervaring, kennis of competenties beschikken, noodzakelijk om een bepaalde taak uit te kunnen voeren.
- ✓ **Bestuursvrijwilligers:** de mensen die een leidinggevende taak opnemen in de organisatie, ervoor zorgen dat de vereniging, het project of initiatief op een degelijke manier geleid wordt, eventueel verder uitgebouwd of erover waken dat de gestelde doelstellingen gerealiseerd worden. De taken en opdrachten en rechten en plichten van bestuursvrijwilligers die lid zijn van het bestuur van een vzw worden gekaderd door de Vzw-wet.

In grote lijnen kunnen vrijwilligers ingedeeld worden in deze categorieën maar ze zijn niet exhaustief, noch exclusief. Vrijwilligers kunnen zowel bestuursvrijwilliger als uitvoerende vrijwilligers zijn en voor sommige uitvoerende vrijwilligers is het noodzakelijk dat ze over technische ervaring en kennis beschikken dus vallen ze ook onder de categorie technische vrijwilligers. Bovendien dient ook rekening gehouden te worden met sectorale verschillen en eigenheden van vrijwilligers en vrijwilligerstaken.

Zo beschouwen jongeren die leiding geven in een jeugdbeweging dat in eerste instantie niet altijd als vrijwilligerswerk, maar eerder als een aangename en nuttige vrijetijdsbesteding. Ook ouders die zich engageren in een oudervereniging doen dat eerder vanuit een betrokkenheid bij de school en de opvoeding van hun kinderen dan vanuit een bewuste keuze voor vrijwilligerswerk. Vrijwilligers die actief zijn in erfgoedzorg beschikken wellicht over andere motieven, competenties of interesses dan vrijwilligers in een welzijnscontext.

Over soorten engagement

Academici geven aan dat de intensiteit en het engagement waarmee mensen vrijwilligen, sterk verschilt, wat vanzelfsprekend consequenties heeft op de wijze waarop vrijwilligers begeleid, geïnformeerd en ondersteund kunnen of moeten worden.

Er wordt gesproken over **continu vrijwilligerswerk** wanneer vrijwilligers op een regelmatige basis voor minstens een jaar of meer activiteiten opnemen binnen eenzelfde organisatie. De vrijwilligers die zich op regelmatige basis inzetten noemt men ook wel **kernvrijwilligers**.

Episodisch vrijwilligerswerk betekent vrijwilligen voor een korte periode, tijdelijk of occasioneel, minder dan een jaar, zoals:

- ✓ tijdelijk vrijwilligerswerk (eenmalig voor een paar uur)
- ✓ interim vrijwilligerswerk (op regelmatige basis voor beperkte periode, bijvoorbeeld een aantal maanden)
- ✓ occasioneel vrijwilligerswerk (jaarlijks weerkerend voor een korte periode of evenement, ook wel beschreven als 'serieuvrijwilligerswerk')

Mensen die vooral bereid zijn dit soort vrijwilligerswerk op te nemen noemt men ook wel **occasionele of randvrijwilligers**.

Types van organisaties

Eerder gaven we al aan dat vrijwilligerswerk zich kan afspelen in private en publieke rechtspersonen én feitelijke verenigingen zonder winstoogmerk. Binnen deze groep wordt vaak nog het onderscheid gemaakt tussen zogenaamd ingebouwd en autonoom vrijwilligerswerk.

Het **autonoom vrijwilligerswerk** speelt zich af in een organisatie die haar doel uitsluitend of hoofdzakelijk met de inzet van vrijwilligers nastreeft. Dit zijn dus min of meer 'pure' vrijwilligersorganisaties, die in zowat alle sectoren terug te vinden zijn.

Daarnaast bestaat het **ingebouwd vrijwilligerswerk**, waar vrijwilligers ingeschakeld worden door een organisatie die voor de verwezenlijking van haar doel naast professionals, ook vrijwilligers inschakelt.

Daarnaast wordt ook wel vaker een onderscheid gemaakt tussen zogenaamde eerder traditionele organisaties en 'nieuwe' organisaties. De eerste groep kan beschouwd worden als de klassieke, eerder zuilgebonden, verenigingen en organisaties die vrijwilligers voor het leven kunnen binden, waar de tweede groep slaat op nieuwsoortig, dynamisch verenigingsleven of burgerinitiatief. Deze tweedeling houdt geen waardeoordeel in: traditionele organisaties kunnen innovatief zijn en een belangrijke rol opnemen in de samenleving.

Motieven van vrijwilligers

In de literatuur onderscheidt men de motieven van vrijwilligers meestal in drie grote groepen:

- ✓ de **sociale motieven**: vrijwilligen voor het sociaal contact, om goed te doen voor de ander, om het eigen netwerk te behouden, te vergroten, eenzaamheid tegen te gaan, ...
- ✓ de **individualistische motieven**: vrijwilligen omdat men er als individu bepaalde opportuniteiten aan kan koppelen of uithalen zoals talenten ontdekken, experimenteren, ervaring om op het CV te zetten, ...
- ✓ de **ideologische motieven**: vrijwilligen vanuit een maatschappijbeeld, om te ageren, bepaalde toestanden te verbeteren of aan te klagen, ...

MOTIEVEN OM AAN VRIJWILLIGERSWERK TE DOEN						
	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Inzetten voor anderen	55,0	56,3	55,2	58,0	52,8	58,9
Mensen ontmoeten	54,0	55,9	55,2	49,8	55,6	48,3
Aangenaam om te doen	44,5	44,5	44,5	44,5	44,5	44,5
Verbreding levenservaring	40,5	34,2	32,5	34,3	27,2	17,9
Om actief te blijven	19,0	26,1	23,1	33,9	40,6	47,0
Nieuwe vaardigheden opdoen	41,0	22,5	16,4	16,3	14,4	9,3
Dingen doen waar men goed in is	16,5	16,2	19,8	20,4	20,6	18,5
Sociale erkenning	7,5	17,6	19,4	18,0	11,7	15,9
Uit religieuze of politieke overtuiging	7,5	12,2	15,7	15,9	11,7	19,2
Zien resultaten van inspanningen	12,5	10,4	9,0	6,9	6,1	7,3
Andere	2,0	1,4	0,8	1,2	2,2	0,6

De tabel hierboven⁹ geeft weer welke motieven er spelen voor de vermelde leeftijdscategorie. Het spreekt voor zich dat zowel het type van vrijwilliger, organisaties, soort engagement, motieven, etc. een impact heeft op de wijze waarop vrijwilligers en organisaties benaderd (kunnen) worden door het beleid.

Over de functies van vrijwilligerswerk

Vrijwilligers doen vrijwilligerswerk om uiteenlopende motieven en doen dat in verschillende sectoren, met een verschillende engagement e.d.m. Ook de functies van het vrijwilligerswerk voor de samenleving zijn divers. Verschillende functies die in de literatuur¹⁰ aan bod komen zijn de volgende:

⁹ Bral L., Studiedienst van de Vlaamse Regering, VRIND 1998, Brussel, p. 119 – 121.

¹⁰ Vrijwilligerswerk vandaag: een eerste verkenning, KBS, Breda J. en Goyvaerts K. (1996)

- ✓ **Signaalfunctie:** Vrijwilligerswerk ontstaat daar waar een behoefte of een tekort gevoeld wordt, het is een reactie op tekorten en/of toestanden.
- ✓ **Aanvullende functie:** Het vrijwilligerswerk overstijgt de 'functionele' contacten, maar brengt persoonlijke contacten in relaties. Vrijwilligerswerk humaniseert.
- ✓ **Sociaal-integratieve functie:** Het vrijwilligerswerk biedt heel wat mogelijkheden tot ontplooiing, participatie, het opdoen van ervaring, ... Via vrijwilligerswerk kunnen mensen een voor hen zinvolle plaats opnemen in de samenleving.
- ✓ **Maatschappelijke opvang- en reservoirtentie:** Hiermee bedoelt men dat het vrijwilligerswerk een kader biedt om bepaalde groepen (vb. risicogroepen) op te vangen. De reservoirtentie doelt meer op het feit dat vrijwilligerswerk een alternatieve bezigheid kan voorzien, een zinvolle tijdsbesteding die toelaat aan mensen om hun capaciteiten te ontwikkelen.
- ✓ **Economische functie:** Door vrijwilligerswerk worden werkzaamheden uitgevoerd die binnen een gewone marktsetting niet interessant zijn omdat er bijvoorbeeld geen of weinig winst mogelijk is. Dit geeft vrijwilligerswerk meteen ook een enorme waarde, die niet meteen in financiële gegevens is uit te drukken. Vrijwilligerswerk in deze zin werkt dus enigszins kostenbesparend voor de samenleving. Daarnaast wijst deze functie erop dat door vrijwilligerswerk bepaalde dienstverlening betaalbaar blijft, zodat vele groepen in de samenleving ervan kunnen genieten. Vrijwilligerswerk draagt ook bij tot de groei van het Bruto Nationaal Product (BNP)¹¹.
- ✓ **Democratiserende functie:** Het vrijwilligerswerk is een forum voor participatief burgerschap. Men kan dit vanuit twee benaderingen verklaren, de macrobenadering en de microbenadering. Enerzijds maakt het vrijwilligerswerk deel uit van wat men het 'maatschappelijk middenveld' noemt. In die zin vervult vrijwilligerswerk een intermediaire rol tussen het individu en de overheid, kanaliseert het democratische processen en oefent invloed uit. Anderzijds gaat er een invloed uit van de deelname aan het vrijwilligerswerk op het individu, dat geactiveerd wordt en een actief burgerschap op zich neemt. Vrijwilligerswerk draagt bij tot het concept 'burgerzin', waarbij mensen ook een aantal verantwoordelijkheden op zich nemen.

Vrijwilligerswerk is dus bijzonder waardevol voor de samenleving. Betreffende de opgesomde functies is het niet zo dat vrijwilligerswerk de ene dan wel de andere functie vervult, maar meerdere functies tegelijkertijd, met wisselende verhoudingen tussen het gewicht van deze diverse functies. Ze zijn evenmin statisch.

¹¹ Zie http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2013/04/JHU_Global-Civil-Society-Volunteering_FINAL_3.2013.pdf.

Vrijwilligers(werk) in beeld

Er zijn heel wat bronnen met cijfermateriaal over vrijwilligers, gaande van (Vlaamse) sectorgegevens die vooral ter ondersteuning van sectoren worden verzameld en gebruikt, tot cijfers uit wetenschappelijk survey onderzoek, zowel op Vlaams, Belgisch als internationaal niveau. In wat volgt geven we een overzicht van de belangrijkste bronnen en cijfers, van sectorgegevens tot de meeste recente wetenschappelijke gegevens. Uit het voorgaande blijkt dat onder vrijwilligerswerk vaak verschillende zaken begrepen worden. Deze begripsverwarring zorgt ervoor dat verschillende bronnen en cijfers niet altijd vergelijkbaar zijn.

Sectorale bronnen & cijfers

In verschillende sectoren die onder de Vlaamse bevoegdheden vallen wordt veel vrijwilligerswerk verzet. Binnen die sectoren zijn er vaak verschillende initiatieven om hierover cijfers te verzamelen en te ontsluiten. Problemen die daarbij opduiken is het feit dat (1) er in dossiers, bijvoorbeeld verantwoordingsdocumenten voor subsidies of erkenningen, geregeld gerapporteerd wordt over vrijwilligerswerk, maar dat deze rapportering in dossiers besloten blijft en niet ontsloten wordt; en (2) bij deze rapportering geen eenduidige interpretaties van vrijwilligers gehanteerd worden. Een belangrijke wetenschappelijke bron is het onderzoek van 2015 naar vrijwilligerswerk dat door de Koning Boudewijn Stichting is geïnitieerd¹². We geven meteen voor de verschillende sectoren mee welke cijfers de KBS-studie vermeldt.

Cultuur

Volgens de KBS studie zijn er 232.000 vrijwilligers in de cultuursector in Vlaanderen actief. Het gemiddeld aantal uren per jaar dat een vrijwilliger in deze sector vrijwilligt is 125,5 uren.

- **Kunstensector:** voor de kunstensector is er geen publieke rapportering over het aantal vrijwilligers in de sector, hoewel er uiteraard veel vrijwilligerswerk georganiseerd wordt. In de rapportage naar de overheid, ter verantwoording van subsidies dienen kunstorganisaties wel aan te geven op hoeveel vrijwilligers deze organisaties beroep doen, alsook hoeveel kostenvergoedingen er betaald worden. Deze gegevens zijn er dus wel, maar zijn nog niet ontsloten.
- **Cultureel Erfgoed:** Voor de sector van het cultureel erfgoed werd in 2009, 2012 en 2014 een cijferboek gepubliceerd, waarin cijfers terug te vinden zijn over vrijwilligerswerk. In de editie van 2014¹³ lezen we dat 105 organisaties samen 2.482 vrijwilligers inschakelden, voor het grootste deel mannen, meestal tussen 35 en 65 jaar. Uit de gegevens blijkt dat relatief gezien veel organisaties werken met een vrijwilligersovereenkomst (81%). 56% van de organisaties betaalde een (meestal forfaitaire) vergoeding. Vergelijkingen tussen de verschillende edities van het cijferboek maakt duidelijk dat de gemiddelde leeftijd van de vrijwilligers in de sector stijgt.

¹² Zie "Het vrijwilligerswerk in België, kerncijfers", KBS, 2015:

[file:///D:/gebruikersgegevens/deboisba/Downloads/PUB_3366_vrijwilligerswerk%20\(4\).pdf](file:///D:/gebruikersgegevens/deboisba/Downloads/PUB_3366_vrijwilligerswerk%20(4).pdf).

¹³ Faro, 2014, "De staat van de cultureel erfgoedsector in 2014", zie

https://faro.be/sites/default/files/bijlagen/e-documenten/2016_cijferboek2014_def.pdf.

- **Sociaal-cultureel werk:** onder sociaal-cultureel werk vallen verschillende subsectoren:
 - o Sociaal-cultureel volwassenenwerk: Het sociaal-cultureel volwassenenwerk is de verenigingssector bij uitstek. In de periode 2008-2015 publiceerde de FOV jaarlijks met 'Boekstaven' een jaarlijkse staat van het sociaal-cultureel werk in Vlaanderen. In de laatste publicatie van 2015 met cijfers van 2014 vinden we onderstaande cijfers terug over vrijwilligerswerk in de sector:

Werksoort	Personeelsleden	Vrijwilligers	Freelancers
Verenigingen	1192	184841	2355
Landelijke vormingsinstellingen	445	6773	1115
Volkshogescholen	182	492	1835
Bewegingen	325	5321	96
Totaal	2144	197427	5401

In 2015 lanceerde het Departement Cultuur, Jeugd & Media SISCA, een registratietool voor de sector. Via deze tool worden cijfers over vrijwilligerswerk in de sector verzameld, de ontsluiting ervan is nog in voorbereiding. De cijfers hierboven wijzen in elk geval op een zeer groot belang van vrijwilligers voor de sector. Bij de eerste publicatie van Boekstaven bleken er in de sector in 2007 nog 233.715 vrijwilligers aan de slag te zijn. Dit aantal daalde jaarlijks tot 2009, om in 2010 weer te stijgen en sinds dan min of meer stabiel te blijven. Gegevens over profielen van vrijwilligers zijn niet bekend.

- o Amateurkunsten: ook de amateurkunstensector is een 'verenigingssector' waarin veel vrijwilligers worden ingeschakeld. Tot op vandaag zijn daar geen cijfers over beschikbaar. Via de rapporteringstool SISCA, waarover hierboven sprake is, is het de bedoeling om binnen afzienbare tijd wel cijfers over vrijwilligerswerk in de sector te kunnen ontsluiten.
- o Lokaal cultuurbeleid: een belangrijke schakel in het Vlaamse cultuurlandschap zijn de lokale besturen. Zij voeren vaak een lokaal cultuurbeleid, ondersteunen verenigingen en richten bibliotheken, cultuurcentra of gemeenschapscentra in. Deze lokale culturele instellingen doen ook beroep op vrijwilligers. Het Departement CJM heeft voor zowel de bibliotheken als de cultuurcentra registratietools waarmee gegevens over vrijwilligers verzameld worden. Hieronder een overzicht van enkele cijfers over vrijwilligers in de Vlaamse bibliotheken.

Jaar	Aantal vrijwilligers	Gem. aantal per gemeente	Gem. aantal / vrijwilliger
2015	3.821	12,17	50,41
2014	3.380	10,83	53,17
2013	2.886	9,28	51,58
2012	2.637	8,48	52,72
2011	2.566	8,30	51,97
2010	2.646	8,59	50,16

Deze cijfers tonen een toename van het aantal vrijwilligers dat wordt ingezet, zowel in absolute cijfers als gemiddeld per bibliotheek. De intensiteit van de inzet schommelt jaarlijks, maar kent geen bijzondere stijging of daling.

Voor wat betreft de Cultuurcentra wordt niet gepeild naar het aantal vrijwilligers of het volume van hun werkzaamheden, maar wel welk type taken zij opnemen.

- Circuskunsten: de circussector bestaat naast professionele circusartiesten en -gezelschappen ook uit een reeks festivalorganisaties en circusateliers en -scholen die allen gebruik maken van vrijwilligers. Hierover zijn echter geen gegevens ontsloten of beschikbaar.

Jeugd

Volgens de KBS studie zijn er 126.000 vrijwilligers in de jeugdsector in Vlaanderen actief. Het gemiddeld aantal uren per jaar dat een vrijwilliger in deze sector vrijwilligt is 232,1 uren. De Jeugdsector is daarmee de sector met de hoogste gemiddelde intensiteit aan vrijwilligerswerk.

Voor lokale jeugdwerkinitiatieven (in 2014 ging het om 5.635 organisaties) kunnen we uitgaan van een gemiddelde van een achttal vrijwilligers per organisatie waardoor we tot een totaal komen van een 45.000 vrijwilligers. Voor het overige zijn er geen sectorale bronnen.

Sport

In de sportsector zijn het grootst aantal vrijwilligers actief. Volgens de cijfers van de KBS gaat het in totaal om een 285.000 vrijwilligers die gemiddeld op jaarbasis 203,5 uren aan hun engagement besteden. De sportsector heeft daarmee in absolute cijfers de meeste vrijwilligers.

Welzijn

De sector Welzijn wordt als dusdanig niet vermeld in de KBS studie. Er zijn cijfers beschikbaar over de sectoren 'maatschappelijke dienstverlening' en 'gezondheid', die respectievelijk goed zijn voor 230.000 vrijwilligers (gemiddeld 160,5 uren) en 35.000 vrijwilligers (gemiddeld 186,1 uren). Het staat in elk geval als een paal boven water dat ook de welzijnssector een enorm volume aan vrijwilligerswerk genereert.

Beschikbare en ontsloten sectorgegevens zijn erg beperkt. Zo hebben we enkel zicht op de inzet van vrijwilligers in de zogenaamde ondersteunde verenigingen voor 'autonoom vrijwilligerswerk'. Het gaat om 143 verenigingen die in totaal beroep doen op 25.082 vrijwilligers. Daarnaast worden ook voor een aantal erkende diensten in het woonzorgdecreet het aantal vrijwilligers jaarlijks gemonitord door de Vlaamse overheid. Zo zetten de Diensten voor Oppashulp alleen al ruim 5000 vrijwilligers in.

Onderwijs

In de sector Onderwijs zijn er 196.000 vrijwilligers actief. Het gemiddeld aantal uren per jaar dat een vrijwilliger in deze sector vrijwilligt is 117,1 uren.

Sectorale bronnen of gegevens zijn niet voor handen.

Overige sectoren en organisaties

In de KBS studie vinden we voor het overige nog dat er zo'n 75.000 vrijwilligers actief zouden zijn in religieuze organisaties (173,6 uren), 120.000 vrijwilligers in organisaties die rechten en belangen verdedigen (140,1 uren) en 72.000 vrijwilligers in organisaties die niet verder gedefinieerd zijn (160,6 uren).

Uit het voorgaande blijkt dat er voor verschillende sectoren weinig tot soms geen cijfers beschikbaar zijn. Zeker als het gaat om profielen van vrijwilligers en soorten taken zij opnemen zijn er geen gegevens.

Algemene (survey)cijfers

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Sinds 1996 peilt de Studiedienst van de Vlaamse Regering naar waarden, opvattingen, overtuigingen en gedragingen van Vlamingen met betrekking tot maatschappelijke en beleidsrelevante thema's. Bij deze peiling wordt jaarlijks ook gevraagd naar vrijwilligerswerk. Naar aanleiding van de 20ste verjaardag van de SCV-peiling verscheen een publicatie waarin de belangrijkste bevindingen werden opgesomd¹⁴.

Specifiek worden volgende vaststellingen gedaan voor het vrijwilligerswerk:

- Het aantal vrijwilligers fluctueert, maar neemt niet af. Tussen 1996 en 2002 ging het om net geen 20% van de bevolking, tussen 2002 en 2015 zit het aandeel net boven de 20%. Gemiddeld over de hele periode gaat het om een 19%.
- Meer mannen dan vrouwen doen aan vrijwilligerswerk en de intensiteit (tijdsinvestering) van het vrijwilligerswerk ligt ook hoger bij mannen dan bij vrouwen.
- Het aandeel hoger opgeleiden is ook hoger dan laag opgeleiden. De intensiteit ligt bij personen met een middenopleiding (secundair en niet-universitair hoger onderwijs) iets hoger dan bij personen zonder diploma en universitair.
- Meer ouderen dan jongeren doen aan vrijwilligerswerk, meer katholieken en christenen doen vrijwilligerswerk dan vrijzinnigen en niet-gelovigen.
- In de centrumsteden zijn verhoudingsgewijs minder vrijwilligers actief.
- De intensiteit ligt hoger bij ouderen, bij personen die alleen wonen en bij personen die werken of ooit gewerkt hebben.
- Wat betreft die intensiteit stelt de peiling een schommeling vast over de jaren, maar wijst ze wel op een dalende trend.

De SCV Survey stelt ook een aantal correlaties vast tussen vrijwilligers en een aantal democratische houdingen of waarden. Zo hebben vrijwilligers meer vertrouwen in de medemens, voelen ze zich minder politiek machteloos en hebben ze een minder ethnocentrische en individualistische ingesteldheid.

¹⁴ Zie: <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/20-jaar-peilen-in-vlaanderen-de-survey-sociaal-culturele-verschuivingen-in-vlaanderen-1>.

Participatiesurvey

In 2004, 2009 en 2014 werd er in opdracht van het Departement CJSM surveyonderzoek uitgevoerd naar de vrijetijdsparticipatie in Vlaanderen. In elk van deze surveys zijn vragen opgenomen met betrekking tot vrijwilligerswerk, het ene jaar zijn er meer bijkomende en verdiepende vragen gesteld dan het andere.

In 2004 is geen specifieke bevraging gedaan over vrijwilligers. De resultaten van 2009 en 2014 zijn dan weer niet vergelijkbaar omdat de referentieperiode verschilt en de vragenlijst van 2009 uitgebreider is dan die van 2014.

In de survey van 2009 werd gevraagd of de deelnemers het afgelopen jaar onbezoldigd en onverplicht activiteiten hebben verricht in het kader van een vereniging, organisatie, bestuursorgaan of groep mensen. 22,2% antwoordde hierop bevestigend. Op de vraag of de deelnemer in dezelfde periode verzorging of hulp heeft gebonden aan zieke, gehandicapte of bejaarde familieleden antwoordde 44% dat men dat heeft gedaan, van een enkele keer tot bijna dagelijks.

In de survey van 2014 werd dezelfde vraag gesteld, maar met als referentieperiode één jaar. Bij die bevraging antwoordde 29,6% vrijwilligerswerk gedaan te hebben. Sportverenigingen hebben de grootste vrijwilligerspopulatie (27,9%), gevolgd door welzijns- of hulporganisaties (25,3%). De survey stelt vast dat er weinig verschil is tussen mannen en vrouwen, ook op vlak van intensiteit van het vrijwilligerswerk. De survey stelt ook een belangrijke toename van het vrijwilligerswerk vast naargelang men hoger opgeleid is. Er zijn ook belangrijke vaststellingen te koppelen aan de vergelijking van het vrijwilligerswerk met het beschikbare inkomen. Wie aangeeft makkelijk rond te komen heeft meer vrijwilligerswerk gedaan. Het vrijwilligerswerk is het hoogst in de twee hoogste inkomenscategorieën.

Koning Boudewijnstichting

De Koning Boudewijnstichting (KBS) richtte eind 2012 een permanent Observatorium van de Verenigingen en Stichtingen op met als doel het verenigingsleven in België meer zichtbaarheid te geven en om nauwkeurige data te verzamelen. De omvang van vrijwilligerswerk in België was onduidelijk en bestaande cijfers waren onvolledig of verouderd. Op vraag van de Hoge Raad van Vrijwilligers en in opdracht van de KBS heeft de Federale Overheidsdienst Economie een module over vrijwilligerswerk toegevoegd aan de jaarlijkse arbeidskrachtenenquête die liep tussen oktober 2014 en januari 2015. Dit resulteerde in een eerste uitgebreid rapport over de omvang van vrijwilligerswerk en het profiel van vrijwilligers in Vlaanderen, Brussel en Wallonië: 'Het Vrijwilligerswerk in België: Kerncijfers' (2015). In wat volgt geven we de belangrijkste cijfers en bevindingen uit het rapport.

Het aantal vrijwilligers in Vlaanderen, België en het buitenland.

Uit de meting blijkt dat 753.243 Vlamingen vrijwilligen, wat overeenstemt met 13,9%¹⁵ van de bevolking of 1 op 8 van de Vlamingen, wat een hoger aandeel is dan in de andere Gewesten van België.

¹⁵ Dit cijfer verschilt van de surveygegevens van de Studiedienst van de Vlaamse Regering en van de Participatiesurvey. Verklaringen zijn te vinden in de doelgroep (de ene bevraging kent bijvoorbeeld een onder- of bovengrens op vlak van leeftijd, referentieperiodes verschillen, de vraagstelling verschilt en ook de context waarbinnen de bevraging gebeurde verschilt: zo gebeurde de bevraging van KBS in een survey die werkgerelateerd is, die van de Participatiesurvey in een context van vragen over vrijetijdsbesteding).

Het is in internationale context gebruikelijk om een ruimere definitie van vrijwilligerswerk te hanteren, waarbij ook allerlei andere vormen van engagement van mensen worden meegeteld, ook al gaat het om eigen initiatieven, los van enig organisatorisch verband. Een ruime telling levert dan voor Vlaanderen 1.083.058 mensen op die zich inzetten, of 329.815 mensen meer die aan mantelzorg doen, vriendendiensten leveren, burens helpen, ... Vanuit deze brede invulling bekeken, zet 1 op 5 Vlamingen zich uit vrije wil in voor anderen.

		Vlaanderen	Brussel	Wallonië	België
vrijwilligers uitsluitend in georganiseerd verband	Aantal %	639.064 11,8%	62.617 6,7%	278.653 9,5%	980.334 10,5%
Vrijwilligers in georganiseerd verband, gecombineerd met vrijwillige inzet	Aantal %	114.179 2,1%	4.947 0,5%	66.208 2,2%	185.334 2,0%
Totaal vrijwilligers in georganiseerd verband	Aantal %	753.243 13,9%	67.564 7,2%	344.861 11,7%	1.165.668 12,5%
Vrijwillige inzet (niet-georganiseerd verband)	Aantal %	329.815 6,1%	72.211 7,7%	233.090 7,9%	335.116 6,8%
Totaal vrijwillige inzet + vrijwilligerswerk	Aantal %	1.083.058 20,1%	139.775 14,8%	577.951 19,5%	1.800.784 19,4%

Degelijk internationaal vergelijkend onderzoek is nagenoeg onbestaand en cijfers van nationale onderzoeken vergelijken is moeilijk omwille van verschillende methodologieën, steekproeven en gebruikte afbakening van het begrip 'vrijwilligerswerk'.

De studie van de KBS is uitgevoerd volgens de richtlijnen van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). Ook andere landen als Ierland, Italië, Hongarije, Polen en Portugal hebben de IAO aanpak geïmplementeerd. De richtlijnen zijn in de verschillende landen anders toegepast waardoor ook de vergelijking van de cijfers hier geen duidelijk vergelijkend materiaal oplevert.

Andere internationale vergelijkingen (Eurobarometer 2009¹⁶, European Value Study (EVS) 1999-2000¹⁷ en 2008¹⁸) geven erg verschillende cijfers. Op nationaal niveau zorgen een erg beperkte steekproef en afwijkende begripsafbakening voor moeilijk te interpreteren verschillen. Zo maakt de EVS survey van 2008 gewag van meer dan 35% van de Vlamingen die in minstens één vereniging vrijwilligerswerk doet, waarmee Vlaanderen op de derde plaats staat in de lijst van de EU27. Het onderzoek van KBS geeft echter aan dat het in realiteit om minder dan de helft zou gaan. De Eurobarometer Survey van 2009 geeft voor België 37% aan voor 'actieve participatie of vrijwilligerswerk), maar zet België daarmee op de 9e plaats in de EU27 (gemiddeld 34%). De Eurobarometer 1999-2000 geeft voor België 35% voor 'vrijwilligerswerk in minstens één vereniging, waarmee België op de 8ste staat in de EU27. Hoewel de cijfers moeilijk vergelijkbaar zijn en de internationale cijfers sterk afwijken van de KBS studie, menen we wel te kunnen stellen dat Vlaanderen op vlak van vrijwilligerswerk op internationaal vlak een

¹⁶ Zie: http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf. De Eurobarometer is gebaseerd op opiniepeilingen in de lidstaten van de EU, met als doel te peilen naar opinies van de EU-burgers. Het initiatief gaat uit van de Europese Commissie en via deze enquêtes wil men informatie verzamelen over specifieke onderwerpen, met het oog op voorbereiding van teksten en beleid. In heel België worden doorgaans een duizendtal mensen bevestigd. Adviesbureau GHK verwerkte de cijfers in opdracht van de Europese Commissie in een rapport in 2011, naar aanleiding van het Europees jaar van de Vrijwilliger (EYV2011).

¹⁷ Zie: http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf.

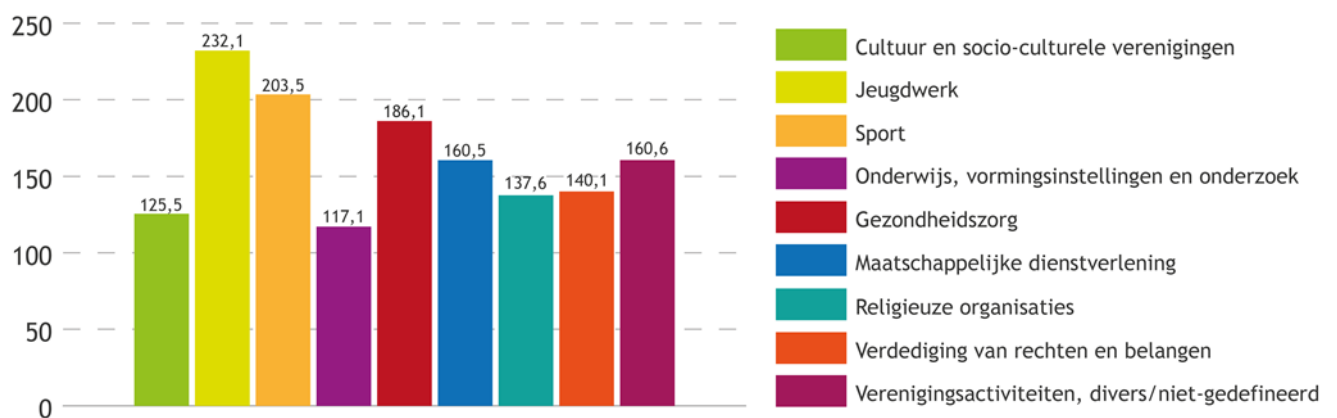
¹⁸ Gegevens verwerkt in VRIND 2011, zie <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/vrind-2011-vlaamse-regionale-indicatoren>.

degelijke middenmoter is. Scandinavische landen, Nederland en het Verenigd Koninkrijk leggen sterkere cijfers voor.

Uren die men vrijwilligt

In Vlaanderen spendeert een vrijwilliger gemiddeld 189,3 uren per jaar aan het vrijwilligerswerk, wat overeenstemt met 15,8 uren per maand en 3,6 uren per week. Hel Belgische gemiddelde ligt op 189,7, het Waalse op 198,6 en het Brusselse op 148,9. Vanzelfsprekend zijn er vrijwilligers die veel meer uren vrijwilligen, meer dan een activiteit uitvoeren, actief zijn in meer verenigingen en organisaties, maar het KBS-rapport geeft daar geen genuanceerd beeld over. De tabel hieronder geeft inzicht in het gemiddeld aantal uren vrijwilligers investeren per sector.

Gemiddeld aantal uren per vrijwilliger en per jaar volgens sector

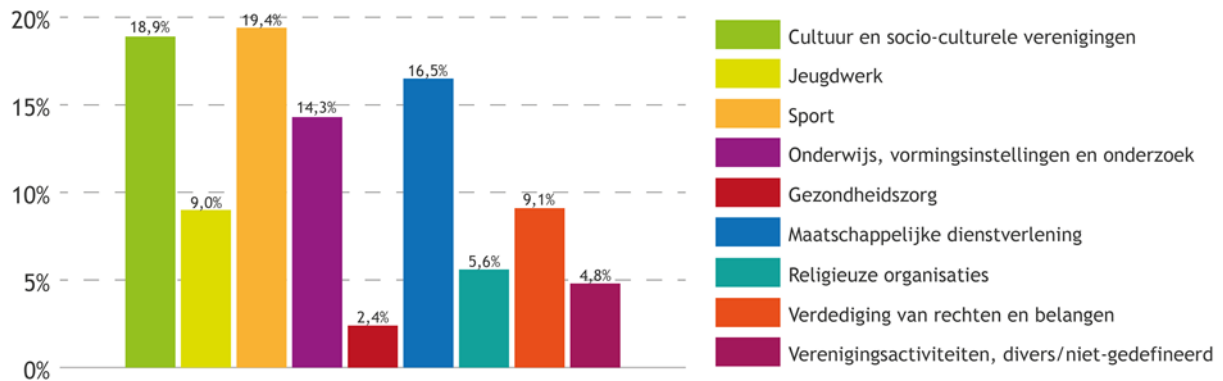
Volgens het berekende weekgemiddelde zou je kunnen stellen dat iemand die vrijwilligt een halve dag per week investeert in vrijwilligerswerk. Uit de gegevens is echter niet af te leiden hoe frequent mensen vrijwilligen (occasioneel of eerder structureel), op hoeveel plaatsen mensen vrijwilligen (1, 2 of meerdere organisaties). Het ontbreekt hier aan kwalitatieve analyse. Verder onderzoek op de gegevens zou hier wel een beeld op kunnen bieden. Zo hebben we bijvoorbeeld op vlak van profiel, soorten taken en intensiteit een duidelijk beeld op Belgisch niveau, maar dit zou verder uitgediept kunnen worden om een beter beeld op Vlaams niveau te kunnen krijgen.

Het totale arbeidsvolume in België bedraagt 5.425,7 miljoen uren, het vrijwilligerswerk is goed voor 221,2 miljoen uren, waardoor het vrijwilligerswerk 4,1% is van het volume betaalde arbeid. Het totale volume vrijwilligerswerk bedraagt ongeveer een 70% van het volume arbeid in sectoren als de bouw, maatschappelijke dienstverlening en gezondheidszorg, waar het telkens om ca. 310 miljoen uren gaat. Het vrijwilligerswerk ligt daarmee veel hoger dan in de sector financiën en verzekeringen (176,3 miljoen) en Landbouw, bosbouw en visserij (33,2 miljoen).

Het sectorale belang van vrijwilligerswerk in Vlaanderen

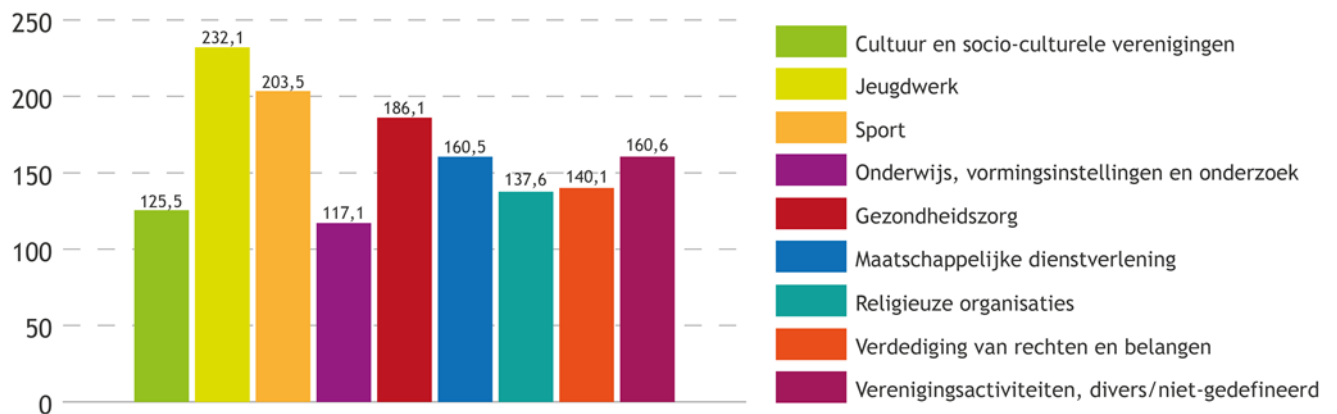
De volgende grafiek geeft duidelijk aan welke sectoren het meest vrijwilligers aantrekken: sport, cultuur, maatschappelijke dienstverlening en onderwijs. In gezondheidszorg en niet-gedefinieerde verenigingsactiviteiten lijken er zich minder vrijwilligers te engageren, wat volgens de onderzoekers onder meer toe te schrijven is aan de bijzondere functieprofielen in deze sectoren.

Verdeling van de vrijwilligersactiviteiten volgens sector

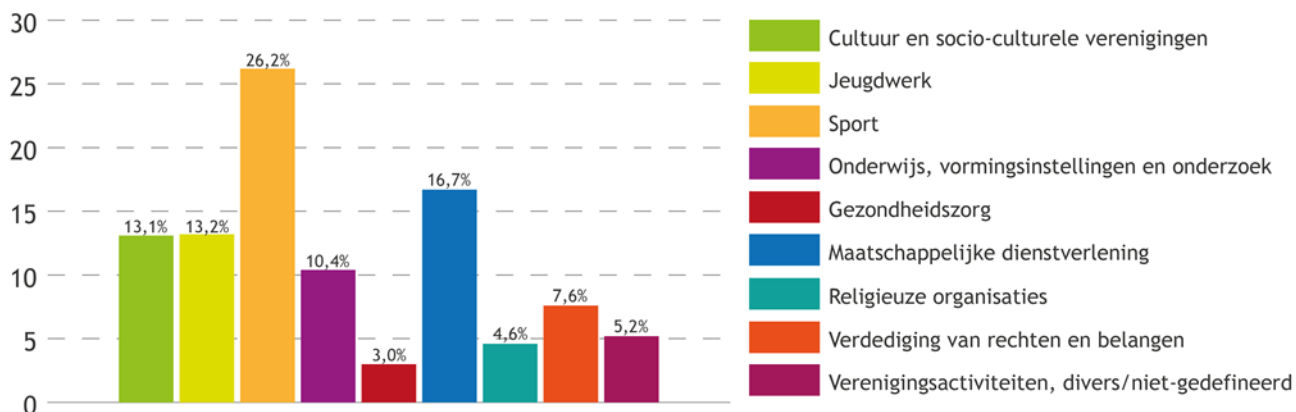
Interessant is om de verdeling van vrijwilligers per sector (volgende tabel) naast de inzet in uren van vrijwilligers in de sectoren te bekijken, omdat hieruit blijkt dat het aantal vrijwilligersuren sterk kan verschillen tegenover het vermelde gemiddeld aantal uren per jaar. Zo stellen we vast dat er vooral binnen de sectoren jeugd en sport het meest intensief wordt gevrijwilligd.

Gemiddeld aantal uren per vrijwilliger en per jaar volgens sector

Het verschil in volume volgens de sectoren wordt scherper gesteld in onderstaande grafiek die een beeld geeft op de verdeling van de uren vrijwilligerswerk over de sectoren.

Verdeling van de uren vrijwillige inzet over de sectoren

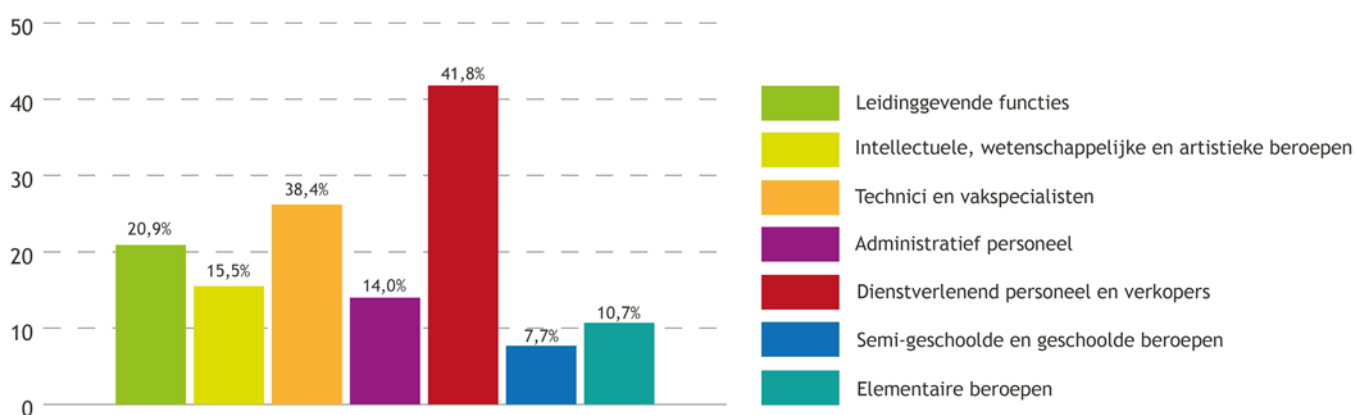

Indien we het volume vrijwilligerswerk vergelijken met het volume betaalde arbeid, per sector dan is duidelijk dat in de sectoren gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening vooral professionele sectoren zijn, waar het volume vrijwilligerswerk respectievelijk 2 en 17% uitmaakt van de betaalde arbeid. In sectoren als cultuur en socio-culturele verenigingen en sport wordt meer vrijwilligerswerk verricht dan betaalde arbeid, respectievelijk 174 en 678%. Het cijfer voor onderwijs, vorming en onderzoek geeft aan dat de verhouding vrijwilligerswerk/betaalde arbeid 1,38 zou zijn, maar de KBS studie geeft aan dat het betaald werk in onderwijsinstellingen van het vrije net niet zijn inbegrepen.

Soorten activiteiten

Uit de gegevens van het rapport blijkt voorts dat vrijwilligersactiviteiten uitgevoerd worden in allerlei verschillende functies: van uitvoerende taken, tot administratie, van intellectuele bezigheden tot creatieve taken. In de grafiek hieronder zien we de cijfers voor Vlaanderen.

Verdeling vrijwilligers naar type vrijwilligersactiviteit

Het biotoop van vrijwilligerswerk

Het merendeel van het vrijwilligerswerk in Vlaanderen speelt zich af binnen verenigingen en organisaties (84,8 %); ongeveer 7% in de publieke sector en de rest is dan terug te vinden in de sector 'andere'¹⁹. Dit valt ongeveer gelijk met het Belgische gemiddelde, al is er in Wallonië een duidelijk minder inzet in verenigingsverband en een grotere inzet in de publieke sector. Veel lokaal vrijwilligerswerk gebeurt echter binnen organisaties waarvan niet altijd duidelijk is dat het eigenlijk om de publieke sector gaat, zoals bijvoorbeeld lokale dienstencentra en bibliotheken, waardoor de inzet via publieke sector mogelijks onderschat wordt. In elk geval is de inzet van vrijwilligers in de publieke sector groot.

Het profiel van vrijwilligers

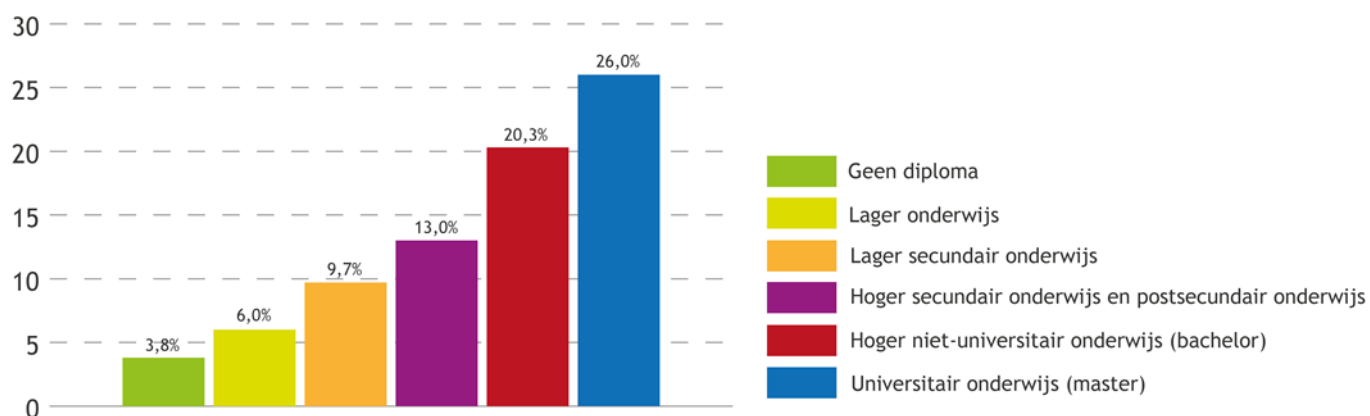
Er zijn iets meer mannen (50,6%) dan vrouwen (49,4%) die vrijwilligen, maar men kan stellen dat mannen en vrouwen evenveel vrijwilligen. Dit geldt voor het Belgisch gemiddelde en het Vlaamse en Brusselse gewest, maar in Wallonië vrijwilligen mannen significanter meer dan vrouwen.

Naar type activiteiten blijken mannen vaker geschoolde en semi-geschoolde arbeid op te nemen als vrijwilligerswerk en leidinggevende functies, vrouwen zijn sterker vertegenwoordigd in dienstverlenende taken.

Naar verschillende vertegenwoordiging volgens sectoren zijn er meer mannen actief in de sportsector en zijn er meer vrouwen actief in onderwijs, vormingsinstellingen en onderzoek en in religieuze organisaties. Men kan stellen dat ook in het vrijwilligerswerk de klassieke genderpatronen doorwerken.

Waar het verschil in geslacht weinig bepalend is voor de participatie in vrijwilligerswerk, is het opleidingsniveau dat wel. Mensen die hoger opgeleid zijn, vinden gemakkelijker hun weg tot het vrijwilligerswerk. Zoals de tabel hieronder weergeeft is de discrepantie opvallend: personen die lager geschoold zijn, zijn veel minder aanwezig in het vrijwilligerswerk.

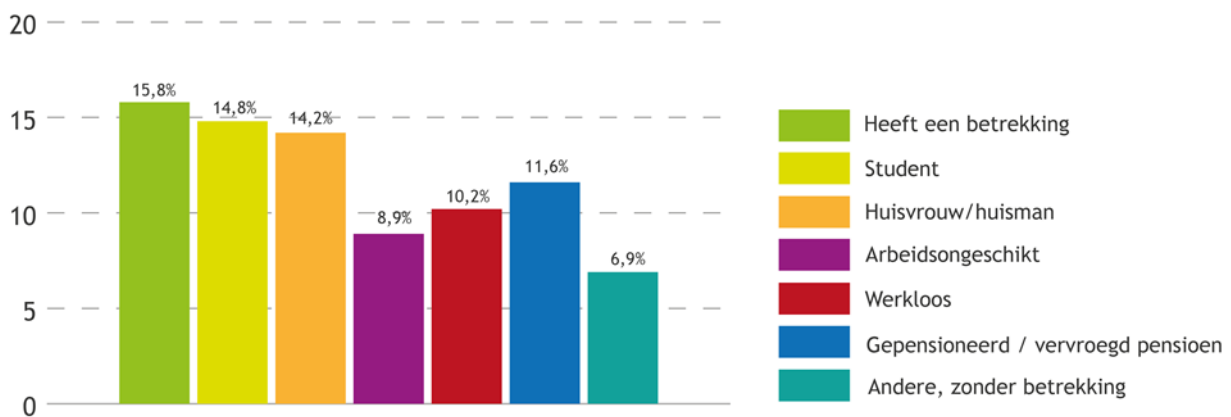
Aandeel van de Vlaamse bevolking dat vrijwilligerswerk verricht naar opleiding (in %)

¹⁹ Hier valt onder andere de niet-georganiseerde vrijwillige inzet onder.

De tabel hieronder maakt duidelijk dat wie actief is op de arbeidsmarkt, meer actief is in het vrijwilligerswerk dan mensen die afhankelijk zijn van een uitkering (RVA, OCMW, pensioen). Er kan dus een sociale stratificatie geconstateerd worden in het vrijwilligerswerk. In combinatie met de tabel over de opleidingsgraad en vrijwilligerswerk, kan dus geconcludeerd worden dat het vrijwilligerswerk (nog) niet toegankelijk is voor alle types van mensen.

Aandeel van de Vlaamse bevolking dat vrijwilligerswerk verricht naar sociaal-economische situatie (in %)

De participatie aan vrijwilligerswerk is sterk bepaald door opleidingsniveau en sociaaleconomische situatie. Aangezien vrijwilligerswerk een positief effect heeft op competenties en op toegang tot de arbeidsmarkt²⁰, is het belangrijk de toegang tot het vrijwilligerswerk laagdrempelig te houden.

Conclusie

Vrijwilligerswerk is bijzonder divers op vlak van taken, sectoren, functies, ... Degelijk kwantitatief onderzoek naar vrijwilligers, nationaal, maar zeker ook internationaal, is schaars. Het onderzoek dat in opdracht van de KBS is gedaan is een eerste erg degelijk onderzoek. Op de data die uit dat onderzoek zijn gekomen is ook nog veel onderzoek mogelijk om bijvoorbeeld dieper in te gaan op de situatie in Vlaanderen.

Niettemin is het duidelijk dat het vrijwilligerswerk in Vlaanderen een grote groep mensen aantrekt (13,9%) en van groot belang is voor verschillende sectoren. Er is zeker nog groeipotentieel, vrijwilligerswerk is niet voor iedereen even toegankelijk, zeker voor personen met een lager opleidingsniveau en een kwetsbare situatie. Cijfers over etnisch-culturele diversiteit zijn niet voor handen.

²⁰ Zie o.m. 'Does it pay to Care? Prosocial engagement and employment opportunities', Bart & Vujic (2016), zie: <http://ftp.iza.org/dp9649.pdf>. Diezelfde onderzoekers deden ook onderzoek naar de link tussen vrijwilligerswerk en discriminatie op basis van etnisch-culturele kenmerken op de arbeidsmarkt. Die discriminatie is aangetoond, maar ze valt weg van zodra sollicitanten vrijwilligerswerk kunnen voorleggen. Van zodra vrijwilligerswerk in een cv is opgenomen is er geen discriminatie op basis van etnisch-culturele kenmerken.

Een stukje geschiedenis

De Vlaamse context

Vlaanderen kent een rijk verenigingsleven, waaruit zich talrijke vrijwilligersactiviteiten ontplooiën. Er zijn ongeveer 43.000 vzw's actief in Vlaanderen. Het spreekt voor zich dat het merendeel van deze vzw's beroep doet op vrijwilligers: in de besturen, voor de uitvoering van activiteiten, etc. Daarnaast bestaan er tal van verenigingen die verbonden zijn aan vzw's, zoals de lokale afdelingen van koepelorganisaties, en feitelijke verenigingen die vaak vanuit een vrijwilligersinitiatief starten en door vrijwilligers gedragen en ontwikkeld worden. Voorts zijn er tal van feitelijke verenigingen, samenwerkingsverbanden, buurtinitiatieven en initiatieven die spontaan starten en zich dan verder ontwikkelen tot organisatie of vereniging. Cijfers over het aantal verenigingen in Vlaanderen over alle sectoren heen zijn er niet, maar het is duidelijk dat de vereniging het biotoop bij uitstek is van de vrijwilliger. Deze verenigingen, en dus ook de vrijwilligers zijn actief in alle mogelijke sectoren en activiteiten.

Er zijn ook tal van lokale besturen die vrijwilligers inschakelen om hun dienstverlening uit te breiden of te versterken: OCMW's, lokale dienstencentra, bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra, etc. rekenen voor een deel van hun werking op de belangeloze inzet van vele vrijwilligers. Ook de Vlaamse overheid schakelt vrijwilligers in, denk maar aan de consultatiebureaus van Kind en Gezin.

Al die activiteiten worden minstens deels gedragen en ontwikkeld door vrijwilligers. Het vrijwilligerswerk gedijt vrij goed in Vlaanderen, en blijft over de jaren heen relatief stabiel.

De Vlaamse overheid investeert sinds jaar en dag in het vrijwilligerswerk, grotendeels door middel van subsidiëring van verenigingen, waaronder ook specifieke ondersteuning van organisaties en projecten ter ondersteuning van het vrijwilligerswerk. Vooral op vlak van deze laatste ondersteuning werd tot vandaag echter nog geen gecoördineerde aanpak opgenomen zodat initiatieven van elkaar versnipperd zijn en verduurzaming ontbreekt. Op vlak van ondersteuning van vrijwilligerswerk kan gesteld worden dat de sectoren elk op een eiland ageren.

Dat leidt tot een bijzonder landschap in het vrijwilligerswerk, waarbij vastgesteld kan worden dat er in bepaalde sectoren structureel meer in het vrijwilligerswerk wordt geïnvesteerd dan in andere sectoren, bijvoorbeeld op vlak van verzekering en opleiding en vorming. Dit leidt tot een ongelijke behandeling van vrijwilligers, vermits niet iedere vrijwilliger op eenzelfde vorm van ondersteuning en bescherming kan rekenen.

Dit is niet enkel de resultante van het beleid, maar ingegeven vanuit de specifieke historische ontwikkeling van het vrijwilligerswerk in Vlaanderen. Oorspronkelijk is het vrijwilligerswerk vooral vanuit een caritatieve invalshoek ontstaan waarbij mensen zich vooral inzetten voor de minderbedeelden, de behoeftigen in de samenleving, vanuit parochiale en/of coöperatieve initiatieven. Vrijwilligerswerk is dan ook erg lang gerelateerd geweest aan zorgende functies, aan het weldoen voor anderen. Vrijwilligerswerk is dan ook beleidsmatig lang vooral een zaak geweest vanuit het domein Welzijn. De koppeling van vrijwilligerswerk aan Welzijn en welzijnstaken is geen typisch Vlaams of Belgisch gegeven, het was evenzeer sterk aanwezig in andere EU-landen. Het is pas eind jaren zeventig, midden jaren tachtig dat het besef groeit dat vrijwilligerswerk eigenlijk in zowat alle sectoren en domeinen wordt aangetroffen: binnen jeugd en cultuur, binnen sport, milieu, ontwikkelingssamenwerking, ... Het is dan in de jaren negentig dat ook andere beleidsdomeinen het vrijwilligerswerk ontdekken en veel meer expliciteren dat regels en maatregelen zich ook naar de actieve vrijwilligers in de (sub)sector gericht zijn.

De diversiteit van het vrijwilligerswerk is dus vrij recent 'ontdekt', maar nog niet altijd consequent vertaald in een omvattend, gecoördineerd beleid.

Beleid in Vlaanderen

In de Vlaamse Gemeenschap bestaat er een goede traditie van sectorale ondersteuning, die toelaat dat sectorale steunpunten specifieke ondersteuning bieden aan hun organisaties en verenigingen, ook op het vlak van vrijwilligerswerk. Deze sectorale aanpak werpt vanzelfsprekend vruchten af omdat er een grote mate van herkenning is in de informatie, het materiaal, de deskundigheid die ze aanbieden. De keerzijde van de medaille is echter dat de sector overschrijdende informatie bij wijze van spreken in elke sector heruitgevonden wordt, waardoor energie en middelen verspild worden, en dat de deskundigheid en ervaringen in de sectoren - hoewel relevant - onvoldoende gedeeld worden.

Naast de sectorale ondersteuning voorzagt de Vlaamse overheid ook in intersectorale ondersteuning voor het vrijwilligerswerk en het verenigingsleven, door een subsidie aan het Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk vzw en de Verenigde Verenigingen. Waar het Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk een duidelijke intersectorale ondersteuningsopdracht heeft, kreeg De Verenigde Verenigingen een erkenning als de spreekbuis van het middenveld en werd zo ook belangrijke partner voor de Vlaamse overheid voor het verenigingsleven en het vrijwilligerswerk. Beide organisaties nemen respectievelijk een ondersteunende en een belangenbehartigende rol op.

Vanaf 2001 ondersteunde de Vlaamse overheid provinciale overheden voor de uitbouw van provinciale steunpunten vrijwilligerswerk. Ook voor Brussel werd ondersteuning voorzien voor vzw Het Punt die eenzelfde intersectorale ondersteuningsopdracht kreeg voor het vrijwilligerswerk. Deze provinciale werking werd in de periode 2001 tot 2013 gesubsidieerd²¹.

Door de inperking van de provinciale bevoegdheden tot de grondgebonden materies wordt het provinciale beleid voor vrijwilligers stopgezet met gevolgen voor het regionaal vormingsaanbod, informatieaanbod, vrijwilligersverzekering en de contacten met lokale overheden. Vlaanderen zal dit beleid overnemen en geactualiseerd en aangepast voortzetten.

Vlaanderen in verhouding tot Europese, nationaal en lokale beleid

Internationaal

De Vlaamse Regering opereert niet op een eiland, Vlaanderen heeft in het verleden ingespeeld op internationale initiatieven met betrekking tot het vrijwilligerswerk, zoals het IYV2001 en het EYV2011. Ook in de schoot van Europa en de Verenigde Naties zijn er vrijwilligers(beleids)programma's en initiatieven.

De twee internationale jaren, IYV2001 (International Year of Volunteers 2001, Verenigde Naties) en EYV2011 (European Year of Volunteering, Europese Commissie), hebben in België en Vlaanderen een tijdelijke impuls gegeven waarmee het vrijwilligerswerk sterker op de (beleids)agenda kwam te staan. In 2001 werden de nationale lidstaten van de VN aangesproken, in 2011 hebben de gemeenschappen een rol opgenomen.

Europa heeft een aantal specifieke programma's waarmee ze vrijwilligerswerk, en dan vooral internationale samenwerking, netwerking en uitwisseling, wil stimuleren. Voorbeelden zijn Youth in Action, European Volunteering Service (EVS), European Solidarity Corps, Erasmus+...

²¹ De ondersteuning van Het Punt in Brussel loopt vandaag nog steeds.

In 2011 kwam de Raad van de Europese Unie met een resolutie/conclusies²² voor vrijwilligerswerk met aanbevelingen voor lidstaten en de Europese Commissie.

Op Europees vlak wordt het beleid van nationale lidstaten in vergelijking gebracht onder de term 'volunteering infrastructure': het in kaart brengen van het geheel van maatregelen, instellingen en initiatieven die het vrijwilligerswerk moeten ondersteunen. Enkele kernelementen van dergelijke 'infrastructuur' zijn de volgende.

- ✓ **Regelgevend kader:** België heeft een vrijwilligerswet, maar verschillende EU landen hebben geen wetgevend kader, specifiek voor het vrijwilligerswerk. Nederland, Ierland, Het Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Oostenrijk, Finland, Frankrijk, Duitsland, Zwitserland, Griekenland en Cyprus hebben geen vrijwilligerswet, maar een aantal van deze landen, zoals Nederland en de Scandinavische landen, Frankrijk, Duitsland en Italië hebben wel een vrij goede vrijwilligerspraktijk. Er zijn tal van Oost- en Centraal-Europese landen die wel een vrijwilligerswet hebben zoals Hongarije, Bosnië en Herzegovina, Kroatië, Slowakije, Slovenië, Tsjechië, Moldavië, Montenegro, Macedonië, Polen, Roemenië. De Zuid-Europese landen Malta, Portugal en Spanje hebben eveneens een wetgeving over het vrijwilligerswerk.
- ✓ **Nationale Strategie:** een gecoördineerd Vlaams vrijwilligersbeleid is een voorbeeld van een nationale strategie. Daarmee speelt Vlaanderen een voortrekkersrol, want er is enkel sprake van een uitgewerkte coherente strategie in Denemarken, Ierland, Finland, Hongarije, Montenegro en Macedonië.
- ✓ **Adviesorgaan:** In België werd in 2002 een Hoge Raad voor Vrijwilligers opgericht, die advies geeft over het vrijwilligerswerk en die ook tot doel heeft de evoluties in het vrijwilligerswerk op te volgen. Er zijn weinig andere Europese landen die een adviesorgaan hebben voor het vrijwilligerswerk: Oostenrijk, Cyprus, Denemarken, Finland, Kroatië, Portugal, Malta en Moldavië. Het is evenwel niet duidelijk of het gaat om geregeld overleg, wat de scope is van deze adviesorganen en de effectiviteit.
- ✓ **Ondersteuning voor het vrijwilligerswerk:** Binnen de Europese Context wordt het vrijwilligerswerk op verschillende manieren ondersteund. Ondersteuning door een specifieke structuur voor het vrijwilligerswerk, houdt in dat de ondersteuningsstructuur volgende functies (in mindere of meerdere mate) opneemt:
 - bemiddeling (match vrijwilligers en organisaties, persoonlijk of via een databank)
 - promotie van het vrijwilligerswerk
 - verzamelen en uitwisselen van goede praktijken
 - beleidssensibilisering
 - opzetten van projecten, aanboren nieuw potentieel
 - strategische ontwikkeling

Het merendeel van de landen van de EU hebben een steunpunt vrijwilligerswerk, nationaal georganiseerd of regionaal. In veel gevallen is het steunpunt gericht op vrijwilligerswerk alleen, soms is de actieradius groter (verenigingen, vrijwillige inzet, ...). Volgende landen hebben geen specifieke ondersteuningsstructuur: Albanië, Macedonië, Moldavië, Montenegro en Malta.

Het spreekt voor zich dat de handelingsmogelijkheden van dergelijke steunpunten afhankelijk zijn van de middelen die erin worden geïnvesteerd. Dat loopt zeker niet gelijk in de verschillende landen, wat een impact heeft op de slagkracht.

²² Zie <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014552%202011%20INIT>.

Federale overheid

De federale overheid ontwikkelde de Vrijwilligerswet. Dat proces heeft ettelijke jaren in beslag genomen, gezien de eerste krijtlijnen van hoe een dergelijke regelgeving eruit kon zien, al begin jaren '80 circuleerden. Het duurde enkele legislaturen eer de vrijwilligerswet effectief tot stand kwam.

Als gevolg van het IYV2001 is een adviesorgaan voor het vrijwilligerswerk opgericht, de Hoge Raad voor Vrijwilligers (HRV) met het oog op de ontwikkeling van de regelgeving. De HRV is samengesteld uit vertegenwoordigers van de verschillende sectoren van het vrijwilligerswerk, met evenveel Nederlandstalige als Franstalige vertegenwoordigers, alsook een vertegenwoordiging van de Duitstalige Gemeenschap en vier externe experts. In 2002 ging de Hoge Raad voor Vrijwilligers van start met zijn werkzaamheden. De HRV adviseert in verband met de vrijwilligerswet, maar is een instrument dat beperkte slagkracht heeft door o.a. beperkte middelen, geen vast secretariaat en met een beperkt mandaat.

De Vrijwilligerswet dateert van 2005. Ze omvat regelingen op het gebied van informatie, kostenvergoedingen, fiscale bepalingen, een aansprakelijkheids- en verzekeringsregeling, en bepalingen met betrekking tot het combineren van vrijwilligerswerk met een uitkering. De Vrijwilligerswet is sterk in die mate dat er een informatieplicht wordt opgelegd aan organisaties die vrijwilligers inschakelen en omwille van de specifieke aansprakelijkheidsregeling en verzekeringsplicht die erin is uitgewerkt.

In de praktijk bleek de Vrijwilligerswet toch nog een aantal onduidelijkheden en interpretatieproblemen te bevatten. De bevoegde minister van Sociale Zaken De Block gaf daarom opdracht aan de HRV om een evaluatie uit te voeren en suggesties naar voren te schuiven om de wet te verbeteren. In het kader van het gecoördineerd vrijwilligersbeleid stelde ook de Vlaamse Regering een aantal aanpassingen en verbeteringen voor inzake de Vrijwilligerswet.

Tijdens de ontwikkeling van de Vrijwilligerswet opteerde de wetgever ervoor om in te zetten op de bescherming van vrijwilligers, waardoor er een specifieke aansprakelijkheidsregeling werd uitgewerkt en een verzekeringsplicht is ingesteld. Een niet te onderschatten aantal feitelijke verenigingen vallen niet onder deze aansprakelijkheidsregeling en verzekeringsplicht waardoor een aanzienlijk deel van de vrijwilligers geen bescherming geniet. Het is vanuit dit oogpunt dat er de Nationale Loterij instemde met het opzetten van een Collectief verzekeringssysteem, georganiseerd via de provincies.

De collectieve verzekering Nationale Loterij is als dusdanig gereguleerd dat het aanbod beperkt is (100 mandagen/organisatie/jaar) en zich vooral richt op feitelijke verenigingen en/of lokale afdelingen. De verzekering dekt zowel de Burgerrechtelijke Aansprakelijkheid, de Rechtsbijstand als de Lichamelijke Ongevallen.

De Nationale Loterij financierde de verzekering in de periode 2006 - 2010. De Vereniging van Vlaamse Provincies (VVP) kreeg de middelen onder beheer toegewezen, de provinciebesturen en vzw Het Punt voor Brussel beheren de dossiers. De toegewezen middelen volstaan ook vandaag nog om de gratis polis aan te kunnen bieden. Bij de overheveling van de persoonsgebonden bevoegdheden van de provincies naar Vlaanderen wordt bekeken hoe deze middelen en dit verzekeringsbeleid kan voortgezet worden.

Lokale en provinciale overheden

Er zijn tal van lokale besturen die investeren in vrijwilligersbeleid, door zelf vrijwilligerswerk te organiseren (intern vrijwilligersbeleid, in eigen gemeentelijke instellingen) of door het vrijwilligerswerk dat zich afspeelt op (lokaal) verenigingsniveau te ondersteunen (extern vrijwilligersbeleid). Voor wat betreft beide dimensies zijn er tal van goede praktijken te verzamelen. Tijdens het EYV2011 nam de

VVSG een stevige rol op om lokale besturen aan te moedigen in te zetten op vrijwilligerswerk. Voor het overige is er vanuit Vlaanderen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Nederland, geen initiatief opgezet om lokale besturen te stimuleren te investeren in het vrijwilligers(werk)beleid. Een eerste initiatief in dit verband is het in ontwikkeling zijnde nieuwe decreet Lokaal Sociaal Beleid, waarmee lokale besturen expliciet de opdracht krijgen informele zorg (en vrijwilligerswerk in dit verband) te ondersteunen door het te organiseren en de bevolking te sensibiliseren.

Zoals hierboven al geschetst heeft Vlaanderen mee de schouders gezet onder de uitbouw van provinciale steunpunten vrijwilligerswerk, oorspronkelijk een initiatief van het Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk, de Vereniging van Vlaamse Provincies en de KBS. Vlaanderen zorgde voor werkingsmiddelen en de provincies engageerden personeel. Deze steunpunten zetten veel vormingsinitiatieven op, o.m. via de vrijwilligersacademie, i.s.m. vormingsplus-instellingen, en vacaturedatabanken. Vanaf 1 januari 2018 zullen de provincies deze taken niet meer opnemen.

Wettelijk kader

Federaal

Op federaal niveau is er de Vrijwilligerswet van 3 juli 2005. De Vrijwilligerswet definieert het vrijwilligerswerk en regelt aspecten van fiscale en sociaal zekerheidsrechtelijke aard. De vrijwilligerswet legt een beperkte informatie- en verzekeringsplicht vast²³.

Vlaanderen

Vlaanderen kent geen algemeen wetgevend kader voor vrijwilligerswerk. De meest expliciete regelgeving voor vrijwilligerswerk in Vlaanderen betreft het decreet van 3 april 2009 betreffende het georganiseerd vrijwilligerswerk in de welzijns- en gezondheidssector²⁴ en de bijhorende besluiten van de Vlaamse Regering²⁵. Het decreet regelt de erkenning en subsidiëring van verenigingen in de welzijns- en gezondheidssector die werken met vrijwilligers. De regeling definieert vrijwilligers zoals de federale wet, maakt een onderscheid tussen autonoom en ingebouwd vrijwilligerswerk. De regeling heeft ook een aantal 'kwalitatieve' bepalingen voor vrijwilligerswerkingen zoals bepalingen omtrent rekrutering, een afsprakennota, basisopleiding en een verplichting tot verzekering voor zowel burgerlijke aansprakelijkheid (conform federale wetgeving) als lichamelijke schade. Soortgelijke kwalitatieve bepalingen zijn ook opgenomen in het besluit van de Vlaamse Regering van 21 juni 2013 betreffende het algemeen welzijnswerk. Deze laatste regeling verplicht centra voor algemeen welzijnswerk tot "doelbewuste inschakeling van vrijwilligers in de hulp- en dienstverlening". Het Woonzorgdecreet geeft aan dat diensten Maatschappelijk Werk van het ziekenfonds de mogelijkheid en de wenselijkheid moeten onderzoeken om vrijwilligers in te schakelen in de hulp- en dienstverlening en zorgen, als de dienst zelf vrijwilligerswerk organiseert, voor een aangepaste begeleiding van de vrijwilligers. Nog volgens het woonzorgdecreet is een Dienst voor Oppashulp een voorziening die als opdracht heeft de vraag naar en het aanbod van oppashulp te coördineren in samenwerking met vrijwilligers.

De regelgeving voor de cultuursector bevat ook enkele bepalingen in verband met vrijwilligerswerk, zij het minder concrete bepalingen. Verschillende cultuurdecreten bepalen dat organisaties moeten aantonen dat ze met vrijwilligers werken, maar de manier waarop wordt over gelaten aan de organisaties zelf. Er zijn geen bepalingen in verband met opleidingen, verzekeringen, afsprakennota's e.d. Het gaat om het decreet betreffende het Sociaal-cultureel Volwassenenwerk, de Amateurkunsten en het Cultureel Erfgoed.

Ook in de regelgeving voor de jeugdsector komt de term 'vrijwilliger' weinig aan bod. Zo is de betrokkenheid van vrijwilligers wel verplicht aan te tonen bij een subsidieaanvraag voor een jeugdhuis, maar voor het overige is regelgeving m.b.t. vrijwilligers nagenoeg afwezig. Dit neemt niet weg dat quasi alle jeugdwerk vrijwilligerswerk is.

²³ Zie:

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2005070359&table_name=wet

²⁴ Zie:

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=2009040347.

Dit decreet vervangt het oudere decreet van 23 maart 1994 betreffende het georganiseerd vrijwilligerswerk in de welzijns- en gezondheidssector.

²⁵ Zie

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=2010022613

en

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2010022616&table_name=wet.

Zoals uit de cijfers blijkt wordt er erg veel werk verzet door vrijwilligers in de sportsector. De regelgeving in de sportsector bevat echter nauwelijks verwijzingen of bepalingen omtrent vrijwilligerswerk, op de verplichting na voor sportfederaties om een verzekering burgerrechtelijke aansprakelijkheid te sluiten. Net zoals de cultuur- en jeugdsector is ook de sportsector van nature een vrijwilligerssector.

Onderwijsinstellingen doen tevens veel beroep op vrijwilligers, maar ook daar is geen expliciete regelgeving rond vrijwilligers.

Ondersteuning voor vrijwilligers(werk)

Er is een groot en gevarieerd aanbod op vlak van ondersteuning voor vrijwilligerswerk. Dit aanbod is niet gecoördineerd en is erg verspreid over verschillende sectoren. Een overzicht van het aanbod is er niet. Socius, het steunpunt voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk deed in 2012 een kleine veldanalyse van het aanbod, ook buiten de cultuursector.

De ondersteuning van het vrijwilligerswerk houdt verschillende aspecten in, het kan gaan om

- informatie met betrekking tot de regelgeving;
- informatie met betrekking tot vrijwilligersbeleid (management, tips en ervaringen omtrent werven, begeleiden, beheren en beheersen van conflicten, ...);
- ondersteuning bieden met betrekking tot het werven van vrijwilligers;
- aanbieden van (proces) begeleiding binnen organisaties en verenigingen;
- aanbieden van vorming;
- organiseren van studiedagen;
- interviews en/of collegagroepen opzetten;
- organisaties helpen bij concrete en praktische vragen.

Informatie over regelgeving

Heel wat verschillende organisaties bieden dergelijke vormen van ondersteuning aan. Zo zijn er expliciet transversale en thematische vrijwilligerssteunpunten op Vlaams niveau (Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk), provinciaal niveau (de provinciale steunpunten) en in bepaalde steden en gemeenten ook op lokaal niveau (voorbeelden zijn Aalst, Antwerpen, Gent, ...).

Naast die transversale en thematische steunpunten zijn er ondersteuningsstructuren en organisaties voor sectoren en sectororganisaties zoals Socius, FOV, De Ambrassade, SOM, Kruispunt Migratie-Integratie, Vlaamse Sport Federatie, Vlaams Instituut voor Sportbeheer en Recreatiebeleid ... Deze organisaties doen ook geregeld beroep op het Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk. Ook de specifieke koepelorganisaties en organisaties die vrijwilligers inschakelen investeren in het verstrekken van basisinformatie omtrent de regelgeving. Vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties kunnen zich dus tot een brede waaier van steunpunten en informatiebronnen wenden. Belangrijk is dat de geboden informatie correct en actueel is.

Vorming, opleiding en praktijkontwikkeling

Vorming en opleiding van vrijwilligers situeert zich vooral op het niveau van de vrijwilligersorganisaties zelf: organisaties die inzetten op de vorming en opleiding van hun vrijwilligers, wat kan gaan tot technische vormingen, opleidingen en trainingen van vaardigheden (luistervaardigheid, samenwerken, omgaan met conflicten, geheimhoudingsplicht, ...) tot inhoudelijke opleidingen (kennis over armoede, ...).

Deze vormingen kunnen worden aangeboden door externe lesgevers (o.a. op zelfstandige basis (zoals bijvoorbeeld Vrijwilligerswerk Werkt), personen uit andere of bevriende organisaties, lesgevers uit vormingsinstellingen zoals Vormingplus, Kwadraet, ...) of georganiseerd door een koepel of federatie (vb. Present biedt vormingen aan voor aangesloten leden, VSF biedt een aanbod voor bestuursvrijwilligers in het kader van het Dynamoproject, ...).

Het blijkt dat er weinig afstemming bestaat tussen het aanbod van de verschillende partners.

Uitwisseling, intervisie, studiedagen

Uitwisselingsinitiatieven vinden veelal plaats binnen de eigen (sub)sector: een bijeenkomst van de Minder Mobielen Centrales door Taxistop, de collegagroepen van Socius, een studiedag in de welzijnssector, ... Uit gesprekken met stakeholders uit diverse sectoren blijkt dat er veel versnippering is en dat er veel vraag is naar meer afstemming en overleg.

Over het algemeen wordt vastgesteld dat er vele spelers zijn die allemaal samen een ruim en divers aanbod hebben, maar dat dit aanbod:

- versnipperd en weinig afgestemd is,
- niet altijd even goed gecommuniceerd waardoor het overzicht zoek is,
- niet altijd tegemoetkomt aan specifieke behoeften,
- niet de juiste doelgroepen bereikt of voldoende toegankelijk is,
- soms 'afgeschermd' wordt (protectionisme en concurrentie),
- verschillende gelijkaardige initiatieven naast elkaar bestaan.

Tendensen in het vrijwilligerswerk

Maatschappelijke tendensen

Verhoogde aandacht

Het vrijwilligerswerk is voortdurend in beweging. We stellen vast dat het concept meer aandacht krijgt op verschillende terreinen, wat een positieve zaak is, hoewel de afbakening van wat er onder vrijwilligerswerk wordt verstaan (mogelijk) verschuift en niet altijd even duidelijk is. Zo is er meer aandacht ontstaan vanuit het beleid uit verschillende sectoren en op verschillende niveaus: lokaal, Vlaams, Federaal en Europees. Ook is er een toenemende belangstelling en interventie van zogenaamd derde partijen vast te stellen, met als belangrijkste spelers: de overheid²⁶ zelf, het onderwijs²⁷ en het bedrijfsleven²⁸. We stellen vast dat de lokale besturen ook steeds meer inzetten op vrijwilligerswerk. Heel wat lokale besturen maken werk van een zogenaamd intern vrijwilligersbeleid, maar er zijn ook tal van steden en gemeenten die werk maken van een extern vrijwilligers(werk)beleid.

Verhoogde druk

Op verschillende vlakken kunnen we stellen dat vrijwilligers of het vrijwilligerswerk sterker onder druk is komen te staan: de organisatie van de 'verplichte tijd' en de 'vrije tijd' en de verhouding ertussen verschuift: spreiding van examens voor studenten, flexibilisering van de arbeid en verhoging van de pensioenleeftijd hebben mogelijks gevolgen voor het vrijwillig engagement (zie infra: demografie). Ook de 'participatiemaatschappij' of de vermaatschappelijking van een aantal taken verhoogt de vraag naar engagement (zie ook infra: instrumentalisering). Ook het verenigingsleven zelf geeft aan dat de druk op het vrijwilligerswerk stijgt. In de meest recente Barometer van het Verenigingsleven van de Koning Boudewijnstichting²⁹ zegt 1/3e van de bevraagde verenigingen dat ze in het afgelopen jaar meer beroep hebben moeten doen op vrijwilligers, 40% stelt dat ze verwachten dit het komende jaar nog meer te moeten doen. Er is geen wetenschappelijke evidentie voor en het vergt longitudinale monitoring en onderzoek om een blik te kunnen krijgen op de dynamiek en verhoudingen tussen betaalde arbeid, vrijwilligerswerk en de economische conjunctuur, maar een blik op vrijwilligersvacatures in diverse databanken leert duidelijk dat veel vacatures voor vrijwilligerswerk heel wat specifieke competenties vragen en veel engagement vergen waardoor ze haast lijken op vacatures voor betaalde jobs.

Demografie

Het is nu al een uitdaging voor sommige verenigingen om de werking naar behoren draaiend te houden, omwille van toenemende **verstedelijking**, een groot vrijetijdsaanbod en het verzwakken van het traditionele sociale weefsel, een weifeling om zich te engageren omwille van de grote verantwoordelijkheid die men vreest, ... Die veranderingen hebben te maken met grotere ontwikkelingen: globalisering, **individualisering**, de intrede van **sociale media**, maar ook **werkdruk** en **flexibilisering van de arbeid** hebben hierop een impact.

²⁶ Vrijwilligerswerk als een middel binnen het beleid, zoals integratie van kwetsbare personen, arbeidsmarktbeleid, vluchtelingenbeleid, ...

²⁷ Maatschappelijke (of sociale) stage.

²⁸ In de context van Maatschappelijk Betrokken Ondernemen, werknemersvrijwilligerswerk,...

²⁹ Barometer van de Verenigingen 2016, Koning Boudewijnstichting, Ipsos Connect, 2017.

Demografische veranderingen zoals **vergrijzing** stellen onze samenleving voor een ferme uitdaging en de vraag stelt zich welk effect dit kan of zal hebben voor het vrijwilligerswerk. De vergrijzing leidt tot het gegeven dat er zich meer mensen in de leeftijdscohort van de 65-plussers zullen bevinden, wat ook kansen geeft om deze mensen in te zetten als vrijwilliger³⁰, maar ook toenemende zorgbehoeften doet ontstaan waarvoor vrijwilligers gemobiliseerd dienen te worden. De vraag stelt zich ook of de **verhoging van de pensioenleeftijd** en meer **flexibilisering van de arbeid** een impact heeft op het vrijwilligerswerk.

Het aantal jongeren in onze samenleving is relatief klein, toch nemen ze volgens de data een degelijke plek in als vrijwilliger. Jongeren staan, in de veranderende maatschappij, eveneens onder een zekere druk, moeten op een evenwichtige manier het studeren naast vrije tijdsbezigheden zien te combineren. Vanuit de jeugdsector bestaat vrees dat hervormingen in het (hoger)onderwijssysteem (gespreide examens) een negatieve weerslag kunnen hebben op het vrijwillig engagement van jongeren. Het risico bestaat dat het opnemen van hun engagement moeilijker wordt. We stellen ook vast dat er beleidsmatig stevig wordt ingezet op jongeren en jeugdbeleid, waardoor de aantrekkelijkheid van het vrijwilligerswerk mogelijk stabiel blijft of verbetert. Kansen aanreiken aan jongeren om te vrijwilligen, daar mogelijkheid bij krijgen **competenties** te benoemen, bijkomende **ervaringen** op te doen, elkaar te **ontmoeten** in een setting die hen toelaat te ontdekken en te experimenteren. Met andere woorden, het is essentieel dat het vrijwilligerswerk een forum blijft voor ontmoeting en plezier.

Uit elke studie met betrekking tot het vrijwilligerswerk blijkt dat **mensen in kwetsbare posities** moeilijker toegang vinden tot het vrijwilligerswerk. De **socio-economische status en het opleidingsniveau** zijn belangrijke determinanten. Vanuit o.a. het Netwerk Tegen Armoede worden inspanningen gedaan om mensen in kwetsbare positie te versterken binnen Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen. De instap van deze doelgroep naar vrijwilligerswerk buiten deze structuren verloopt echter moeizaam.

Daarvoor zijn bepaalde **drempels** te hardnekkig en dient geïnvesteerd te worden in maatregelen en manieren om die drempels te verlagen. Er wordt een tendens waargenomen dat mensen in kwetsbare posities steeds minder keuze hebben om al dan niet te vrijwilligen, dat de teneur steeds meer is dat ze een engagement moeten opnemen. **Vrijwilligerswerk als tegenprestatie.**

Hoewel er concrete cijfers ontbreken, blijkt het realiseren van etnisch-culturele **diversiteit** binnen vrijwilligerswerk en verenigingen een heikel punt te blijven. Omgaan met diversiteit is niet vanzelfsprekend en leidt tot de nodige uitdagingen voor het vrijwilligerswerk: hoe kan het aanbod van de activiteiten beter op deze veranderende samenleving worden afgestemd, hoe kan men erin slagen om mensen met verschillende achtergronden samen te laten vrijwilligen? In Vlaanderen zijn er heel wat organisaties en koepels die antwoorden bieden op dit vraagstuk en is er de vaststelling dat etnisch-culturele minderheden zichzelf steeds meer organiseren in bijvoorbeeld zelforganisaties³¹.

De instroom van **vluchtelingen** brengt hier een extra dimensie bij. We stellen vast dat er heel wat vrijwilligers gemobiliseerd zijn om hulp en diensten te verlenen aan de vluchtelingen, vluchtelingen zijn van hun kant een potentieel voor het vrijwilligerswerk. De impact van vrijwilligerswerk op het sociaal weefsel en de integrerende en emanciperende kracht ervan kunnen een positieve bijdrage leveren aan die diverse samenleving.

³⁰ Uit de cijfers van de KBS blijkt enigszins een ondervertegenwoordiging van ouderen in het vrijwilligerswerk. Uit het ouderenonderzoek van D. Verté blijkt eveneens dat in deze groep nog veel vrijwilligerspotentieel zit.

³¹ Zie http://www.fov.be/ecf/download/Van_alle_markten_thuis.pdf.

Technologische ontwikkelingen

De **digitalisering** zet zich stevig door. Het lijkt erop alsof mensen (of tenminste diegenen die er toegang toe hebben) sneller en eenvoudigere toegang hebben tot informatie, digitale oplossingen, wat de zaken zou moeten versimpelen, maar de snelheid van nieuws, de hoeveelheden te verwerken informatie, zijn zo overweldigend dat het wellicht ook mensen doet afhaken. Het is een uitdaging om verenigen en vrijwilligerswerk verder in te laten zetten op digitalisering, en tegelijkertijd in de gaten te houden dat de digitale kloof gedicht kan worden en niet evolueert tot een bijkomende drempel tot vrijwilligerswerk. We stellen vast dat al heel wat organisaties een eigen website hebben, gekoppeld aan een Facebook en Twitteraccount.

Communiceren via **sociale media** heeft, zoals we merken in het vrijwilligerswerk mogelijkheden: laagdrempelig (voor bepaalde groepen) en nieuwe kansen voor vrijwilligerswerk, zoals het zogenaamde virtuele vrijwilligerswerk. Keerzijde van de medaille is dat mensen via dergelijke sociale media snel (soms impulsief) aangeven zich te zullen engageren voor een bepaald evenement, maar gezien de anonimiteit van digitale communicatie, uiteindelijk niet opdagen. Ook de **virtuele vrijwilliger** die zich minder verbonden voelt met de organisatie, heeft een bijzondere positie en vraagt een andere begeleiding dan de vrijwilliger die fysiek zichtbaar is in de organisatie.

Instrumentalisering

Vrijwilligerswerk staat ook wel eens onder druk en er is soms sprake van **instrumentalisering**: vrijwilligerswerk heeft een duidelijk positieve impact op individuen (competenties, zelfontplooiing, ...) en op de samenleving (sociaal weefsel, veerkracht, dynamiek) en die positieve eigenschappen van vrijwilligerswerk worden soms als middel gezien om maatschappelijk doelstellingen mee te realiseren waardoor vrijwilligerswerk gezien wordt als een instrument. De term instrumentalisering duikt bijvoorbeeld op wanneer het gaat over **vermaatschappelijking** (van de zorg). Dit in essentie positief concept, waarbij personen met een zorgbehoefte zich zoveel als mogelijk, mits ondersteuning, kunnen handhaven in de maatschappij, kan indien verkeerd toegepast bepaalde risico's in zich dragen op vlak van vrijwillige inzet. Bijvoorbeeld: de inschakeling van vrijwilligers in het kader van systemen van persoonsgebonden financiering is perfect te verantwoorden, maar kan tot misbruik leiden indien de vrijwilligers niet ingezet worden vanuit een georganiseerd verband, met de daar gangbare kostenvergoedingen³². Aan de ene kant leidt die vermaatschappelijking van de zorg tot nieuwe vrijwilligersinitiatieven, kan het mensen stimuleren om lokaal en laagdrempelig te vrijwilligen. Aan de andere kant echter ontstaan een aantal risico's: informele inzet kan ten onrechte als vrijwilligerswerk³³ worden beschouwd, soms wordt voorbij gegaan aan degelijke ondersteuning van vrijwilligers³⁴. Het is een discussie die zowel in Vlaanderen als in andere regio's van de Europese Unie gevoerd wordt. Het geeft een spanning aan tussen enerzijds de legitieme vraag van een overheid naar (meer) burgerschapszin, een warme samenleving, en anderzijds de externe druk op als uiting van de instrumentalisering van het vrijwilligerswerk. Andere vormen van bedreiging en instrumentalisering zijn een al te eenzijdige benadering van vrijwilligerswerk vanuit de mogelijkheden die het biedt als **opstap naar de arbeidsmarkt** of als **voorwaarde voor het verkrijgen van een uitkering**.

³² Zoals Persoonlijk Assistentiebudget (PAB) en Persoonsvolgende Financiering (PVF), waarbij personen met een beperking een soort financiële enveloppe krijgen om hulp in te kopen. Het gebeurt vaker dat deze mensen menen dat ze als individu vrijwilligerswerk kunnen organiseren, of dat ze persoonlijk vrijwilligersvergoedingen kunnen uitkeren aan mensen die zij percipiëren als vrijwilliger. Het systeem dreigt de wettelijke kostenvergoedingsregeling voor het vrijwilligerswerk op verschillende manieren te doorkruisen.

³³ En vermits het zich buiten het min of meer georganiseerd verband afspeelt, vervalt ook de wettelijke bescherming van de vrijwilliger: op het vlak van informatie, maar nog riskanter: op het gebied van fiscaliteit en aansprakelijkheid.

³⁴ Een knelpunt van de informalisering of het benoemen van vrijwilligers als buddy's is dat de organisatie in feite erg weinig instrumenten in handen heeft om de vrijwilligers op te volgen, wat kan leiden tot problemen zoals te grote inmenging van de 'vrijwilliger', het niet of amper afbakenen van allerlei grenzen, ...

Er kan vastgesteld worden dat andere actoren het vrijwilligerswerk ontdekken, zoals het **bedrijfsleven** en het **onderwijs** wat geconcretiseerd wordt binnen concepten als werknemersvrijwilligerswerk en sociale stage. In beide gevallen gaat het om initiatieven waar werknemers/studenten op individuele dan wel op collectieve basis gestimuleerd worden zich te engageren, voor één dag, een bepaalde periode, terwijl dit als een vorm van vrijwilligerswerk wordt geduid. Het hoeft geen betoog dat deze vormen van maatschappelijk engagement zinvol zijn en de brede doelstelling 'realisatie van ene warme en solidaire' samenleving beogen. Het gegeven dat dit echter onder de noemer 'vrijwilligerswerk' gebeurt, zorgt voor verwarring en uitholling van het wettelijk beschermend kader voor vrijwilligers. Het leidt ook tot druk bij organisaties waaraan gevraagd wordt een plek te bieden voor deze mensen, die eerder uit bepaalde opportuniteit dan wel uit volledig vrije wil komen aankloppen, op het gebied van integratie in de werking, aanbieden van zinvolle taken of beheersbaarheid binnen de organisatie.

Personen aansporen tot zinvol vrijwillig engagement vanuit het doel om winst te maken, is een relatief recent fenomeen, en uit zich vooral in wat we het 'voluntourism' noemen (zie supra). Hierbij bieden commerciële partners aanlokkelijke formules aan om mensen op exotische bestemmingen vrijwilligerswerk op te laten nemen. Vaak gaat het om formules waarbij de mensen niet enkel alle kosten op zich nemen maar ook verondersteld worden om alle kosten ter plekke zelf te betalen. Vaak dienen ze daarvoor een overeenkomst te tekenen, die voor de vrijwilliger vooral plichten inhoudt.

Zoveel (burger)initiatief

Het landschap van de verenigingen wijzigt en die verandering leidt ertoe dat er steeds meer 'losse initiatieven' plaatsvinden, burgerinitiatieven, bewegingen, kleine buurtinitiatieven rond een uiteenlopende waaier van thema's en activiteiten. Veel van deze initiatieven groeien spontaan en zijn ingegeven vanuit een maatschappelijk doel. Dit soort initiatieven heeft vanzelfsprekend grote waarde en mogelijk breiden dit soort acties en engagementen, zonder enig georganiseerd verband zich in de toekomst uit. Belangrijk is dat dergelijke lossere initiatieven de weg vinden naar correcte en actuele informatie zodat deze vrijwilligers zich ook beschermd weten.

Bestuurlijke ontwikkelingen

De interne staatshervorming en de bestuurlijke veranderingen binnen de Vlaamse Gemeenschap hebben een impact op vrijwilligerswerk. Aan de ene kant is er een duidelijke benadrukking van de autonomie van lokale besturen, ook op vlak van lokaal verenigingsleven, onder meer door de afschaffing van de lokale sectordecreten. Aan de andere kant zorgt de afslanking van de provincies ervoor dat een aantal ondersteuningsopdrachten voor het vrijwilligerswerk op andere beleidsniveaus dienen opgenomen te worden, al dan niet gecontinueerd of geactualiseerd. Voorbeelden zijn de vrijwilligersverzekering en ondersteuning van vrijwilligers via vrijwilligersacademies en andere punctuele provinciale initiatieven.

Trends bij organisaties

Professionalisering en competentiedenken

Er is een algemene trend naar 'verdeskundiging' of professionalisering binnen organisaties. Dit betekent zowel dat professionals nieuwe competenties moeten ontwikkelen als dat er van vrijwilligers steeds meer verwacht wordt. Deze laatste trend haalden we hierboven al aan. Het leidt onder meer tot discussies over hoogte van kostenvergoedingen, de vraag naar 'prestatievergoedingen' vanuit bepaalde sectoren e.d. Het leidt ook tot een andere relatie tussen professionals en vrijwilligers binnen organisaties, hoewel daaromtrent veel verschil is tussen de sectoren. Uit Nederlands onderzoek in de zorg- en welzijnssector blijkt duidelijk dat die 'verdeskundiging' relaties tussen professionals en

vrijwilligers onder druk zet³⁵. Hierdoor is ook de vraag naar bijscholing, verwerven van extra competenties en training essentieel, zowel voor bestuursvrijwilligers, beroepskrachten als vrijwilligers. Deze trend impliceert dat meer ingezet wordt op (vereiste en te ontwikkelen) competenties.

Hybridisering van organisaties

De hybridisering kan het best gedefinieerd worden als 'een organisatie die de kenmerken, waardesystemen en handelingslogica's van verschillende sectoren met elkaar verbindt', hetgeen tot spanningen leidt. Deze kunnen positief als negatief uitpakken. Hybriditeit is dus in potentie tegelijkertijd kans én risico. Dit wordt ook wel benoemd als 'vermarkting', waarbij de markt optreedt als nieuwe actor en concurrent voor (vrijwilligers)organisaties en de marktlogica binnensluipt binnen zowel de overheid als binnen de non-profit sector. Deze tendens heeft een impact op vrijwilligersmanagement en vrijwilligers.

Druk, druk, druk

Zoals eerder al gesteld blijkt uit de Barometer van de Verenigingen dat verenigingen stijgend beroep doen op vrijwilligers, maar tevens dat ook de druk bij verenigingen groter wordt op vlak van financiering van werkingen. De gezondheid van het vrijwilligerswerk staat in rechtstreekse relatie tot de sector die het organiseert en dat is de non-profitsector en het verenigingsleven. Investeren in een gezond vrijwilligerswerk betekent dan ook investeren in goede omkadering en organisatie ervan. De economische conjunctuur heeft daar het laatste decennium meer dan waarschijnlijk een negatieve impact op gehad.

Een andere druk die verenigingen ervaren is die van de 'mission creep' of het gegeven dat van een organisatie die opgericht is met een bepaald maatschappelijk doel, ook verwacht wordt dat zij andere maatschappelijke doelen dient na te streven.

Trends bij vrijwilligers

Onderzoek heeft uitgewezen dat ook in de attitudes en gedragingen van vrijwilligers trends te ontdekken zijn³⁶. Vrijwilligers formuleren hun inzet minder puur altruïstisch en willen zelf ook wat hebben aan hun inzet, vrijwilligers erkennen dat hun inzet hen iets bijbrengt en persoonlijke interesse en belang worden belangrijker. Vrijwilligers zouden ook veeleisender worden ten aanzien van de organisaties en kortlopende engagementen hebben meer succes dan langlopende. In tegenstelling tot vroeger zijn vrijwilligers meer kieskeurig in de keuze van de organisatie waarin ze vrijwilligen, waardoor heel wat organisaties een groter verloop kennen in hun vrijwilligersbestand, en waardoor de nood stijgt om meer in te zetten op projectmatig werken, op het inzetten op competentie-management. Er wordt in de literatuur wel eens gesproken van een shift van ledenmanagement naar programmanagement: de shift van de levenslange vrijwilliger, het lid, naar de taakvrijwilliger, die kortstondig aan een bepaalde taak werkt. De realiteit is echter niet zo dat dit een evolutie van het ene naar het andere is. De taakvrijwilliger is een nieuw soort profiel dat er bij is gekomen, maar deze vervangt zeer zeker niet het andere 'klassieke' type van vrijwilliger³⁷. Taakvrijwilligers kijken dus

³⁵ Zie:

http://kks.verdus.nl/upload/documents/Eindrapport_Kunnen_we_dat_niet_aan_vrijwilligers_overlaten.pdf.

³⁶ Studiedienst van de Vlaamse Regering, VRIND 2011, Katern Focus op Vrijwilligerswerk, blz. 415 - 426.

³⁷ Baren van, E.A., Meijs, L.C.P.M., Roza, L., Metz, J. & Hoogervorst, N. (2011). ECSP webpublicatie: Over hedendaagse 'vrijwillige inzet' en 'vrijwilligersmanagement' als bouwstenen voor de pedagogische civil society. Verkregen op 8 juni 2017 van

https://www.erim.eur.nl/fileadmin/centre_content/strategic_philanthropy/Over_hedendaagse_vrijwillige_inzet.pdf.

enigszins anders aan tegenover hun engagement: ze vragen resultaat en een degelijke omkadering, willen concrete resultaten zien van hun engagement.

Met de vrijwilligerswet weten ook steeds meer vrijwilligers dat ze bepaalde rechten uit de regelgeving kunnen putten, waardoor de relatie vrijwilliger en organisatie waarbinnen die actief is, ontegensprekelijk verandert. Vrijwilligers die ontevreden zijn met de gang van zaken binnen hun organisatie, zullen sneller overgaan tot het neerleggen van een klacht³⁸. De druk binnen organisaties om het vrijwilligersbeleid te professionaliseren is toegenomen.

Vaak komt de klacht naar boven van de steeds toenemende regelgeving en plan- en rapporteringslast waar vrijwilligers mee geconfronteerd worden. Verschillende initiatieven zorgden al voor verdienstelijke inventariseringen op dat vlak: de brochure *Regulitis* van de Ambrassade³⁹ en 'Samen Vereenvoudigen, thema verenigingen'⁴⁰ van de Vlaamse overheid, i.s.m. de Verenigde Verenigingen. Als we deze publicaties nader bestuderen valt op dat, wanneer het heel specifiek gaat over vrijwilligers, de meeste knelpunten op federaal vlak te situeren zijn, meer bepaald in de vzw-wetgeving en de Vrijwilligerswet. Twee zaken die de Vlaamse Regering nu op de agenda zet in het interbestuurlijk overleg naar aanleiding van de knelpuntennota⁴¹. De publicatie van de Ambrassade bevat dan weer bijzonder veel administratieve lasten die vooral op lokaal niveau gesitueerd zijn. Wanneer het gaat om de bureaucratie waar vrijwilligers mee geconfronteerd worden, dan is dat het gepaste perspectief om te hanteren: de lokale vrijwilliger die zich vaak tot verschillende niveaus wendt en aan verschillende rapporterings- en administratienoden moet voldoen: lokale subsidiedossiers, lokale of provinciale uitleendienst, verzekeringspolissen, registratiesystemen opgezet door bovenlokale of nationale koepels, ... Uit het onderzoek 'Samen Vereenvoudigen' blijkt bovendien nog dat de kennis over de Vrijwilligerswet en de formaliteiten waaraan vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties moeten voldoen, vaak erg beperkt is.

³⁸ Dit wordt gestaafd door een stijgende bevraging van het Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk met betrekking tot klachten van vrijwilligers over hun organisaties. Een officieel klachtenpunt of ombudsdienst bestaat vandaag niet.

³⁹ Zie: <https://ambrassade.be/publicaties/regulitis-barri%C3%A8res-en-oplossingen-voor-het-jeugdwerk>.

⁴⁰ Zie <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/rapport-samen-vereenvoudigen-thema-verenigingen>.

⁴¹ Zie: <https://www.vlaanderen.be/nl/nbwa-news-message-document/document/09013557801ce91b>.

Een SWOT analyse en de uitdagingen bepaald

SWOT

Om uit alle voorgaande informatie en de brede omgevingsanalyse de uitdagingen voor Vlaanderen te destilleren is gekozen om een SWOT analyse te doen van de bestaande situatie. Deze analyse is gebeurd in de schoot van het Horizontaal Overleg Vrijwilligersbeleid, tijdens een breed overleg met een uitgebreid Verticaal Overleg Vrijwilligersbeleid met stakeholders uit verschillende betrokken domeinen en afgetoetst met de adviezen die de strategische adviesraden formuleerden naar aanleiding van het eerste actieplan. De SWOT analyse helpt aandachtspunten in kaart te brengen. De analyse heeft betrekking op zowel het werkveld zelf (hoe staat het met het vrijwilligerswerk) als met het beleid (hoe staat het met het vrijwilligersbeleid). Klassiek bij dergelijke analyses is het feit dat bepaalde punten soms als een sterkte, dan weer als een zwakte terugkomen of een bedreiging die ook als een kans kan geïnterpreteerd worden. Bij dergelijk analyses komen individuele ervaringen van organisaties naar boven en die kunnen tegenstrijdig zijn met ervaringen van andere organisaties.

Wat zijn de sterke punten ?

Over het algemeen wordt de **waardering en erkenning** van vrijwilligerswerk als een sterkte gezien. Die erkenning en waardering is er bij de **vrijwilligers zelf** (de idee dat vrijwilligerswerk plezant is, dat vrijwilligerswerk een ontwikkelingsomgeving is waar nieuwe kennis en ervaring opgedaan kan worden, verrijkend is ten aanzien van de eigen (professionele) leefwereld, ...) maar ook **maatschappelijk** (erkenning van vrijwilligerswerk voor competentieontwikkeling, meerwaarde voor de samenleving op sociaal, democratisch en economisch vlak; ruimte voor initiatief, ...). Getuige hiervan ook de stijgende **politieke aandacht**.

Het vrijwilligerswerk heeft kort gezegd een **positief imago**, het thema krijgt veel aandacht en het **belang** ervan wordt, zeer terecht, hoog ingeschat. De **diversiteit van het vrijwilligerswerk** wordt als een sterkte gezien: zowel naar **taken en functies** van vrijwilligers, als naar **personen** die aan vrijwilligerswerk doen, als naar **intensiteit**, als naar de diverse **maatschappelijke domeinen** waarin vrijwilligerswerk gebeurt, e.d.m. Ook de **toenemende mondigheid** van vrijwilligers wordt als sterkte ervaren.

Er wordt gewezen op het **belang van het sterke middenveld** in Vlaanderen en de **deskundigheid** in dat middenveld om met vrijwilligers om te gaan en ze in te schakelen. Ondanks doemdenken over toenemende individualisering en globalisering zijn de cijfers op vlak van participatie aan vrijwilligerswerk **stabiel**.

Op vlak van ondersteuning en vorming wordt geapprecieerd dat die er is, zowel intersectoraal, als sectoraal door middel van koepelverenigingen of steunpunten. Er is een ruim aanbod van ondersteuning en expertise. Op vlak van dit aanbod is duidelijk dat er een bereidheid is tot samenwerking, netwerking en afstemming over organisaties en zelfs sectoren heen.

Het feit dat de **Vrijwilligerswet** bestaat is een sterkte en tevens wordt de **collectieve gratis verzekering** als een sterk punt naar voor geschoven.

Organisaties zijn positief over initiatieven als de **Week van de Vrijwilliger** en de **Internationale Dag van de Vrijwilliger**: het laat hen toe hiermee **waardering** voor hun vrijwilligers te uiten en creëert **persaandacht** voor vrijwilligerswerk.

Wat zijn de zwakke punten?

Een sterk en doorgedreven vrijwilligersbeleid wordt gehinderd door de **versnippering van de bevoegdheden** tussen Vlaanderen en België. Het wettelijk kader waarmee het vrijwilligerswerk wordt geregeld bevindt zich op federaal niveau (justitie, sociale zaken, fiscale zaken etc.), maar de domeinen waarin veruit het grootste deel van het vrijwilligerswerk gerealiseerd wordt bevinden zich in de gemeenschapsaangelegenheden. Deze versnippering, maar ook de **vele reglementeringen** die er zijn voor verenigingen en dus vrijwilligers, leiden tot de perceptie van veel **hinderlijke regelgeving**. Vooral op **lokaal vlak** speelt het thema van administratieve lasten.

Het is duidelijk dat er **drempels** zijn tot vrijwilligerswerk en dat de **toegankelijkheid** van vrijwilligerswerk kan verbeterd worden. Zeker voor bepaalde **doelgroepen** (mensen in armoede, werklozen, vluchtelingen, personen met een handicap, ...) kan de toegang tot en de participatie aan vrijwilligerswerk verbeterd worden.

Hoewel er veel **ondersteuningsaanbod** is zijn er toch vragen. Zo is **informatie** soms verouderd of tegenstrijdig, is er een **gebrek aan afstemming** waardoor vele organisaties telkens zelf het warm water moeten uitvinden en is er een sterke **versnippering** op vlak van informatie en ondersteuning. Hoewel er dus veel bereidheid is tot netwerking en afstemming (zie sterktes) is er nood aan de organisatie van dergelijk netwerk of overleg.

De **bescherming van de vrijwilliger is beperkt**: in de wet is een en ander geregeld, maar in de praktijk blijken er grote verschillen te zijn tussen sectoren en organisaties en de manier waarop zij omgaan met die bescherming van hun vrijwilligers. De **individuele vrijwilliger** kan ook niet terecht bij een of andere instantie met klachten over de organisatie die het vrijwilligerswerk organiseert. De individuele vrijwilliger is met andere woorden wel eens de dupe. Het is moeilijk om te gaan met conflicten tussen vrijwilligers en organisaties.

Vrijwilligerswerk vergt geen vergoeding in geld voor de geleverde prestaties, maar vergt wel **investeringen op vlak van ondersteuning en omkadering**, en die middelen worden als **beperkt** beschouwd. Meer investeringen zou ook het **onderbenutte groeipotentieel** voor vrijwilligerswerk kunnen realiseren.

Hoewel er maatschappelijke waardering is voor het vrijwilligerswerk, komt de **meerwaarde** ervan onvoldoende aan bod en is de **zichtbaarheid beperkt**. In vele sectoren wordt enorm veel beroep gedaan op vrijwilligers, toch blijkt daar **weinig (cijfer)materiaal over ontsloten**. In subsidie- en verantwoordingsdossiers wordt soms wel gevraagd om iets te vermelden over vrijwilligers, maar die gegevens blijven besloten in dossiers en wordt niet ontsloten.

De **Vrijwilligerswet** op zich wordt als een sterkte beschouwd, net zoals de krachtlijnen ervan. Toch zijn er in de uitvoering ervan een aantal **interpretatieproblemen** en **onduidelijkheden**. In de knelpuntennota van de Vlaamse Regering, zijn deze opgenomen. Een voorbeeld van dergelijke interpretatieproblematiek betreft het 'georganiseerde verband'. Het is niet altijd evident een scherpe scheidslijn te trekken tussen vrijwilligerswerk en individuele vrijwillige inzet, die niet onder de vlag 'vrijwilligerswerk' valt, te trekken. Vooral organisaties en individuen dienen goed op de hoogte te zijn van het verschil omdat er gevolgen zijn op vlak van **bescherming en aansprakelijkheid**. **Gebreken aan kennis en bewustzijn** over dit onderscheid kan daarom gevaarlijk zijn, voor zowel organisaties als individuele personen.

Wat zijn de bedreigingen?

De ernstigste vorm van bedreiging bestaat uit de **dreigende uitholling van het begrip vrijwilligerswerk**. Het **'zuiver' houden van vrijwilligerswerk** is een belangrijk aandachtspunt, maar in de praktijk installeert zich soms een tegenovergesteld discours. Zo komt het vrijwillig karakter, de autonome wil en initiatief van het individu, onder druk te staan wanneer **vrijwilligerswerk als een verplichting** zou kunnen opgelegd worden. Mogelijke voorbeelden zijn er bijvoorbeeld wanneer vrijwilligerswerk verwacht wordt **in ruil voor het ontvangen van een uitkering** ('voor iets hoort iets'). Dergelijk 'verplicht' vrijwilligerswerk tast de eigenheid van het vrijwilligerswerk aan. Dergelijke initiatieven moeten van een **andere benaming en statuut** voorzien worden. Die bedreiging is er ook waar gepleit wordt om het systeem van forfaitaire onkostenvergoedingen te gaan gebruiken als waarderingsvergoeding voor een engagement of prestatievergoeding. Systemen voor bezoldigde inzet lijken in aantal toe te nemen, maar het onderscheid ervan met vrijwilligerswerk moet bewaakt worden. Een andere bedreiging voor de eigenheid van het vrijwilligerswerk is de **te eenzijdig instrumentele benadering** ervan. Vrijwilligerswerk heeft positieve impact op individu en samenleving, maar mag niet herleid worden tot middel. Een andere fundamentele bedreiging is **misbruik van het statuut** van vrijwilligers door **schijnvzw's of commerciële spelers** die gebruik maken van 'vrijwilligers' om zelf winsten te maken of commerciële activiteiten of ondernemingen te ondersteunen.

ok de **vermaatschappelijking** (van de zorg) houdt risico's in ten aanzien van het vrijwilligerswerk. Wanneer dit niet gepaard gaat met de nodige flankerende maatregelen op vlak van ondersteuning en vorming is deze trend mogelijks een bedreiging.

Gekoppeld aan deze bedreigingen voor de eigenheid en eigen dynamiek van het vrijwilligerswerk is er mogelijks nog een belangrijkere trend met fundamentele impact, namelijk de **flexibilisering van de 'verplichte tijd'** zoals onderwijs en werk, ondersteund door de opkomst van digitale tools waardoor de scheidslijn tussen verschillende levensdomeinen minder duidelijk wordt. Dit heeft mogelijks negatieve gevolgen op mogelijkheden met betrekking tot engagement. Vooral wanneer dit gepaard gaat met een **toename van de verplichte tijd** (spreiding in onderwijs, langer werken, flexibilisering, ...) kan dit negatieve gevolgen hebben voor het vrijwilligerswerk in Vlaanderen.

Tot eind 2017 zullen de **provincies** een niet onbelangrijke speler blijven in het kader van het vrijwilligerswerk, onder meer door het aanbieden van de gratis collectieve verzekering, eigen initiatieven en subsidies aan organisaties die vorming bieden. Het louter wegvallen van deze initiatieven zou een verzwakking van het vrijwilligerswerk betekenen.

Het **gebrek aan coördinatie** speelt op verschillende niveaus. Op beleidsmatig vlak is er geen afstemming waardoor **transversale inspanningen te beperkt** zijn: er is te weinig transsectorale ondersteuning, het aanbod aan **informatie en vorming is niet afgestemd** en soms ook **verouderd** en tegenstrijdig, **blinde vlekken** worden niet ingevuld, organisaties en personen weten niet waar ze terecht kunnen met welke vraag, de communicatie over het aanbod is **versnipperd**, etc. Dit gebrek aan gecoördineerde aanpak zorgt ook voor een **leemte op vlak van onderzoek en zichtbaarheid** van het vrijwilligerswerk. Op Vlaams niveau is er te weinig uitgebouwde vrijwilligersinfrastructuur (zie supra) en afstemming tussen de sectoren.

De **wijzigende vennootschapswetgeving** die ook de vzw-wetgeving zou meenemen wordt aangehaald als een bedreiging. De laatste berichten hierover zijn dan weer minder negatief voor het vrijwilligerswerk. In het kader van de knelpuntennota die de Vlaamse Regering goedkeurde werd de nood aan degelijke wetgeving voor verenigingen al naar voor geschoven. Dit blijft een aandachtspunt.

Organisaties halen het **grote en uitbreidende vrijetijdsaanbod** aan als bedreiging voor het vrijwilligerswerk: voor personen op zoek naar een zinvolle vrijetijdsbesteding lijken de keuzemogelijkheden schier oneindig. Ook de veranderende motieven voor vrijwillig engagement stellen organisaties voor uitdagingen op vlak van vrijwilligersmanagement.

Niet alle organisaties investeren evenveel in de organisatie van vrijwilligerswerk. Een **gebrek aan een degelijke of het ontbreken van een omkadering** (management, opleiding, vorming, ...) kan negatieve uitstraling hebben op vrijwilligers en mogelijks toekomstig engagement hypothekeren.

Wat zijn de opportuniteiten?

De grootste kansen liggen in de **verhoogde aandacht** die het vrijwilligerswerk krijgt, maatschappelijk, maar zeker ook door overheden, zowel lokaal als op Vlaams niveau, bijvoorbeeld met het traject naar een gecoördineerd Vlaams vrijwilligersbeleid. De knelpuntennota die dit al heeft opgeleverd biedt kansen om via **interbestuurlijk overleg** de Vrijwilligerswet te verbeteren, net zoals de verenigingsregelgeving. Hoewel er een gebrek is aan gecoördineerde aanpak investeert Vlaanderen in vrijwilligerswerk, wat zeker gebeurt door middel van de ondersteuning van het verenigingsleven. Ook op vlak van vrijwilligersinfrastructuur zijn er basisinvesteringen, zoals de ondersteuning van het **Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk**, de erkenning van **de Verenigde Verenigingen** als spreekbuis van het middenveld en ook op vlak van onderzoek houdt Vlaanderen een stukje de vinger aan de pols (zie o.m. Studiedienst Vlaamse Regering). De afslanking van de **provincies** betekent ook niet noodzakelijk dat de bestaande initiatieven op dat niveau wegvallen. Het biedt de kans om de bestaande initiatieven over te nemen, tegen het licht te houden en te continueren of bij te sturen. Niet alleen op Vlaams niveau is er die verhoogde aandacht, ook **lokale besturen** lijken steeds meer geïnteresseerd om lokaal vrijwilligersbeleid te ontwikkelen. Hierin ligt een grote kans, immers vrijwilligers nemen hun engagement vaak op dat lokale niveau op. Ook is er vanuit media veel aandacht voor vrijwilligerswerk, vooral ook op dat lokale niveau.

Beleidsaandacht en waardering gaan hand in hand. Die **waardering** is er duidelijk, vanuit het beleid, door middel van media-aandacht, door initiatieven als de **Week van de Vrijwilliger** en de **Internationale Dag van de Vrijwilliger**, maar ook door initiatieven die de zichtbaarheid van het vrijwilligerswerk vergroten zoals de aandacht voor vrijwilligerswerk bij de jaarlijkse stand van zaken in **VRIND**. Ook de intentie van de Koning Boudewijnstichting om de hierboven aangehaalde **meting van het vrijwilligerswerk** te herhalen wordt als zeer positief ervaren. Het verzamelde materiaal biedt ook een schat aan mogelijkheden met betrekking tot verdiepend onderzoek.

Die zichtbaarheid en waardering kunnen, samen met de mogelijkheden die er zijn om in te zetten op een verhoogde toegankelijkheid voor kwetsbare groepen, het **groei-potentieel** voor het vrijwilligerswerk kunnen waarmaken.

Voorts blijkt een duidelijk interesse en bereidheid van verschillende koepelorganisaties en organisaties die steunpuntfuncties opnemen tot samenwerking en afstemming. Hoewel de bestaande transsectorale ondersteuning beperkt is, ze is er wel en ze wordt door de organisaties en sectoren geapprecieerd. Er is dus een **kiem voor een sterkere transsectorale aanpak**.

Het **competentieperspectief** kan nog sterker in het vrijwilligerswerk ondersteund worden. Ook andere partners zijn hierin geïnteresseerd, bijvoorbeeld de VDAB.

Digitalisering biedt ook heel wat mogelijkheden voor zowel organisaties (communicatie) als overheden (aanpak regulitis).

Vermaatschappelijking van de zorg kan de druk op vrijwilligers doen toenemen, maar zorgt aan de andere kant ook voor nieuwe kansen en een **nieuw elan voor vrijwilligerswerk**. De vermaatschappelijking van de zorg onderstreept bijvoorbeeld het belang van de zorg voor vrijwilligers door middel van opleiding, vorming en omkadering⁴².

De uitdagingen

Gelet op de sterktes en zwaktes en de kansen en bedreigingen worden onderstaande uitdagingen geformuleerd waar een gecoördineerd vrijwilligersbeleid moet op inzetten.

- ✓ Creatie van een vrijwilligersvriendelijk klimaat door in te zetten op degelijke informatie, verzekeringsbescherming en verminderen van overtollige regels.
- ✓ Mensen aanzetten om te vrijwilligen, met aandacht voor een flankerend doelgroepenbeleid.
- ✓ Brede toegankelijkheid van het vrijwilligerswerk promoten, met aandacht voor diversiteit en kwetsbare groepen.
- ✓ Context creëren om netwerking tussen ondersteuningsstructuren te stimuleren, opdat vorming, ondersteuning en expertise uitgewisseld wordt.
- ✓ Ondersteuning realiseren op Vlaams en lokaal niveau, met aandacht voor intersectorale ondersteuning dat voldoende oog heeft voor sectorale eigenheden.
- ✓ Monitoring van het vrijwilligerswerk realiseren o.a. door wetenschappelijk (kwantitatief en kwalitatief) onderzoek omtrent vrijwilligerswerk te stimuleren, op te zetten, te monitoren.
- ✓ Erkenning van het vrijwilligerswerk bewerkstelligen o.a. door vrijwilligerswerk te beschouwen als een plek van levenslang en levensbreed (informeel) leren.
- ✓ Promotie van het vrijwilligerswerk.
- ✓ De positionering van Vlaanderen met betrekking tot vrijwilligerswerk, met een bemiddelende rol naar de Federale overheid en een inspirerende rol naar de lokale overheden. Ook voor het Europese niveau moet er aandacht zijn.
- ✓ Ongelijkheden tussen vrijwilligers wegwerken.
- ✓ Media-aandacht om de positieve effecten van het vrijwilligerswerk te onderlijnen en om in te zetten op een permanente wervende boodschap tot vrijwilligerswerk.
- ✓ Ontwikkeling van een toegankelijk instrument ter ondersteuning van competentieontwikkeling in het vrijwilligerswerk.
- ✓ Inzetten op digitale oplossingen om de administratieve handelingen die (bestuurs)vrijwilligers moeten vervullen, te verminderen.
- ✓ Vrijwilligerswerk 'zuiver' houden.
- ✓ Inzetten op uitwisseling van informatie, deskundigheid en goede praktijken, over de grenzen van de sectoren heen.
- ✓ Aanbieden van objectieve informatie omtrent vrijwilligersverzekeringen.
- ✓ Aanbevelings- en werkplan aanpak vereenvoudiging administratieve formaliteiten (preventie).

⁴² Zie: <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/de-kracht-van-het-engagement-de-vermaatschappelijking-van-de-zorg-in-de-dagelijkse-praktijk-1>.